๚ นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส๚

อฏฺฐกถา

สํคายนสฺส ปุจฺฉา-วิสฺสชฺชนา

สเทวโกปิ เจ โลโก, อาคนฺตฺวา ตาสเยยฺย มํ;
น เม ปฏิพโล อสฺส, ชเนตุํ ภยเภรวํ๚

สเจปิ ตฺวํ มหึ สพฺพํ, สสมุทฺทํ สปพฺพตํ;
อุกฺขิปิตฺวา มหานาค, ขิเปยฺยาสิ มมูปริ;
เนว เม สกฺกุเณยฺยาสิ, ชเนตุํ ภยเภรวํ;
อญฺญทตฺถุ ตเววสฺส, วิฆาโต อุรคาธิป๚

มา ทานิ โกธํ ชนยิตฺถ, อิโต อุทฺธํ ยถา ปุเร;
สสฺสฆาตญฺจ มากตฺถ, สุขกามา หิ ปาณิโน;
กโรถ เมตฺตํ สเตฺตสุ, วสนฺตุ มนุชา สุขํ๚

จตฺตาโร อาสีวิสา อุคฺคเตชา โฆรวิสาติ โข ภิกฺขเว จตุเนฺนตํ มหาภูตานํ อธิวจนํ๚

ปญฺจ วธกา ปจฺจตฺถิกาติ โข ภิกฺขเว ปญฺจเนฺนตํ อุปาทานกฺขนฺธานํ อธิวจนํ๚

ฉโฏฺฐ อนฺตรจโร วธโก อุกฺขิตฺตาสิโกติ โข ภิกฺขเว นนฺทีราคเสฺสตํ อธิวจนํ๚

สุโญฺญ คาโมติ โข ภิกฺขเว ฉเนฺนตํ อชฺฌตฺติกานํ อายตนานํ อธิวจนํ๚

โจรา คามฆาตกาติ โข ภิกฺขเว ฉเนฺนตํ พาหิรานํ อายตนานํ อธิวจนํ๚

มหาอุทกณฺณโว โข ภิกฺขเว จตุเนฺนตํ โอฆานํ อธิวจนํ๚

โอริมํ ตีรํ สาสงฺกํ สปฺปฏิภยนฺติ โข ภิกฺขเว สกฺกายเสฺสตํ อธิวจนํ๚

ปาริมํ ตีรํ เขมํ อปฺปฏิภยนฺติ โข ภิกฺขเว นิพฺพานเสฺสตํ อธิวจนํ๚

วีริยารมฺภเสฺสตํ อธิวจนํ๚

คนฺตฺวา กสฺมีรคนฺธารํ, อิสิ มชฺฌนฺติกา ตทา;
ทุฏฺฐํ นาคํ ปสาเทตฺวา, โมเจสิ พนฺธนา พหู๚

ปุนปิ ภเนฺต ทเกฺขมุ สงฺคติ เจ ภวิสฺสติ๚

อชฺชาปิ สนฺตานมยํ, มาลํ คเนฺถนฺติ นนฺทเน;
เทวปุโตฺต ชโว นาม, โย เม มาลํ ปฏิจฺฉติ๚

มุหุโตฺตวิย โส ทิโพฺพ, อิธ วสฺสานิ โสฬส;

รตฺตินฺทิโว จ โส ทิโพฺพ, มานุสึ สรโท สตํฯ

อิติ กมฺมานิ อเนฺวนฺติ, อสเงฺขยฺยาปิ ชาติโย;
กลฺยาณํ ยทิ วา ปาปํ, น หิ กมฺมํ วินสฺสติฯ

โย อิเจฺฉ ปุริโส โหตุํ, ชาติ ชาติ ปุนปฺปุนํ;
ปรทารํ วิวเชฺชยฺย, โธตปาโทว กทฺทมํฯ

ยา อิเจฺฉ ปุริโส โหตุํ, ชาติ ชาติ ปุนปฺปุนํ;
สามิกํ อปจาเยยฺย, อินฺทํว ปริจาริกาฯ

โย อิเจฺฉ ทิพฺพโภคญฺจ, ทิพฺพมายุํ ยสํ สุขํ;
ปาปานิ ปริวเชฺชตฺวา, ติวิธํ ธมฺมมาจเรฯ

ยํ ภิกฺขเว สเทวกสฺส โลกสฺส สมารกสฺส สพฺรหฺมกสฺส สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย ทิฎฺฐํ สุตํ มุตํ วิญฺญาตํ ปตฺตํ ปริเยสิตํ อนุวิจริตํ มนสา, ตมหํ ชานามิ ตมหํ อภิญฺญาสึ, ตํ ตถาคตสฺส วิทิตํ, ตํ ตถาคโต น อุปฎฺฐาติฯ

อิติ โข ภิกฺขเว ตถาคโต ทิฎฺฐสุตมุตวิญฺญาตเพฺพสุ ธเมฺมสุ ตาทีเยว ตาที, ตุมฺหา จ ปน ตาทิมฺหา อโญฺญ ตาที อุตฺตริตโร วา ปณีตตโร วา นตฺถีติ วทามิฯ

สุวณฺณภูมึ คนฺตฺวาน, โสณุตฺตรา มหิทฺธิกา;
ปิสาเจ นิทฺธเมตฺวาน, พฺรหฺมชาลมเทสิสุํฯ

สมณา มยํ มหาราช, ธมฺมราชสฺส สาวกา;
ตเวว อนุกมฺปาย, ชมฺพุทีปา อิธาคตาฯ

อหํ พุทฺธญฺจ ธมฺมญฺจ, สงฺฆญฺจ สรณํ คโต,
อุปาสกตฺตํ เทเสสึ, สกฺยปุตฺตสฺส สาสเนฯ

เตน สมเยน พุโทฺธ ภควา เวรญฺชายํ วิหรติ นเฬรุปุจิ มนฺทมูเลฯ

สคฺคาโรหณโสปาณํ , อญฺญํ สีลสมํ กุโต;
ทฺวารํ วา ปน นิพฺพาน, นครสฺส ปเวสเนฯ

อลเมว กาตุํ กลฺยาณํ, ทานํ ทาตุํ ยถารหํ;
ปาณึ กามททํ ทิสฺวา, โก ปุญฺญํ นกริสฺสติฯ

ทสฺสามนฺนญฺจ ปานญฺจ, วตฺถเสนาสนานิ จ;
ปปญฺจ อุทปานญฺจ, ทุเคฺค สงฺกมนานิ จฯ

มหาอฎฺฐกถเญฺจว , มหาปจฺจริเมวจ;
กุรุนฺทิญฺจาติ ติโสฺสปิ, สีหฬฎฺฐกถา อิมา;
พุทฺธมิโตฺตติ นาเมน, วิสุตสฺส ยสสฺสิโน;
วินยญฺญุสฺส ธีรสฺส, สุตฺวา เถรสฺส สนฺติเกฯ

อุปทฺทวากุเล โลเก, นิรุปทฺทวโต อยํ;
เอกสํวจฺฉเรเนว, ยถา นิฏฺฐํ อุปาคตา;
เอวํ สพฺพสฺส โลกสฺส, นิฏฺฐํ ธมฺมูปสํหิตา;
สีฆํ คจฺฉนฺตุ อารมฺภา, สเพฺพปิ นิรุปทฺทวาฯ

จิรฏฺฐิตตฺถํ ธมฺมสฺส, กโรเนฺตน มยา อิมํ;
สทฺธมฺมพหุมาเนน, ยญฺจ ปุญฺญํ สมาจิตํ;
สพฺพสฺส อานุภาเวน, ตสฺส สเพฺพปิ ปาณิโน;
ภวนฺตุ ธมฺมราชสฺส, สทฺธมฺมรสเสวิโนฯ

จิรํ ติฏฺฐตุ สทฺธโมฺม, กาเล วสฺสํ จิรํ ปชํ;
ตเปฺปตุ เทโว ธเมฺมน, ราชา รกฺขตุ เมทินิํฯ

ตาว ติฏฺฐตุ โลกสฺมิํ, โลกนิตฺถรเณสินํ;
ทเสฺสนฺตี กุลปุตฺตานํ, นยํ สีลวิสุทฺธิยา;
ยาว พุโทฺธติ นามมฺปิ, สุทฺธจิตฺตสฺส ตาทิโน;
โลกมฺหิ โลกเชฏฺฐสฺส, ปวตฺตติ มเหสิโนฯ

กรุณาสีตลหทยํ , ปญฺญาปโชฺชตวิหตโมหตมํ;
สนรามรโลกครุํ, วเนฺท สุคตํ คติวิมุตฺตํฯ

พุโทฺธปิ พุทฺธภาวํ, ภาเวตฺวา เจว สจฺฉิกตฺวาจ;
ยํ อุปคโต คตมลํ, วเนฺท ตมนุตฺตรํ ธมฺมํฯ

สุคตสฺส โอรสานํ, ปุตฺตานํ มารเสนมถนานํ;
อฏฺฐนฺนมฺปิ สมูหํ, สิรสา วเนฺท อริยสงฺฆํฯ

ทีฆสฺส ทีฆสุตฺตงฺกิตสฺส, นิปุณสฺส อาคมวรสฺส;
พุทฺธานุพุทฺธสํวณฺณิตสฺส, สทฺธาวหคุณสฺสฯ

สมฺมาสมฺพุเทฺธเนว หิ ติณฺณมฺปิ ปิฏกานํ อตฺถวณฺณนากฺกโม ภาสิโต, ยาปกิณฺณกเทสนาติ วุจฺจติ, ตโต สํคายนาทิวเสน สาวเกหีติ อาจริยา วทนฺติฯ

อตฺถปฺปกาสนตฺถํ, อฏฺฐกถา อาทิโต วสิสเตหิ;
ปญฺจหิ ยาสงฺคีตา, อนุสงฺคีตา จ ปจฺฉาปิฯ

มเชฺฌ วิสุทฺธิมคฺคา, เอส จตุนฺนมฺปิ อาคมานญฺหิ;
ฐตฺวา ปกาสยิสฺสติ, ตตฺถ ยถา ภาสิตมตฺถํ;
อิเจฺจว กโต ตสฺมา, ตมฺปิ คเหตฺวาน สทฺธิเมตาย;
อฏฺฐกถาย วิชานาถ, ทีฆาคมนิสฺสิตํ อตฺถํฯ

อตฺถานํ สูจนโต, สุวุตฺตโต สวนโตถสูทนโต,
สุตฺตาณา สุตฺตสภาคโตจ, สุตฺตนฺติ อกฺขาตํฯ

สุทุทฺทสํ สุนิปุณํ, ยตฺถกามนิปาตินํ;
จิตฺตํ รเกฺขถ เมธาวี, จิตฺตํ คุตฺตํ สุขาวหํฯ

โส เอวํ สมาหิเต จิเตฺต ปริสุเทฺธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปเตฺต ญาณทสฺสนาย จิตฺตํ อภินีหรติ อภินินฺนาเมติ –

ยํหิตํ ภิกฺขเว สมฺมาวทมาเน วเทยฺย สมนฺตปาโส มารสฺสาติ, มาตุคามํเยว สมฺมา วทมาโน วเทยฺย สมนฺตปาโส มารสฺสาติฯ

โย ภิกฺขุ ทิวสํ จงฺกเมน นิสชฺชาย จ อาวรณีเยหิ ธเมฺมหิ จิตฺตํ ปริโสเธตฺวาฯ

อิติ จิตฺตกิริยวาโยธาตุวิปฺผารวเสน อยํ กายสมฺมโต อฏฺฐิสงฺฆาโต อภิกฺกมติฯ

กรุณา วิย สเตฺตสุ, ปญฺญา ยสฺส มเหสิโน;
เญยฺยธเมฺมสุ สเพฺพสุ, ปวตฺติตฺถ ยถารุจิฯ

ทสาย ตาย สเตฺตสุ, สมุสฺสาหิตมานโส;
ปาฏิหีราวสานมฺหิ, วสโนฺต ติทสาลเย;
ปาริจฺฉตฺตกมูลมฺหิ, ปณฺฑุกมฺพลนามเก;
สิลาสเน สนฺนิสิโนฺน, อาทิโจฺจว ยุคนฺธเรฯ

จกฺกวาฬสหเสฺสหิ, ทสาหาคมฺม สพฺพโส;
สนฺนิสิเนฺนน เทวานํ, คเณน ปริวาริโต;
มาตรํ ปมุขํ กตฺวา, ตสฺสา ปญฺญาย เตชสา;
อภิธมฺมกถามคฺคํ, เทวานํ สมฺปวตฺตยิฯ

ตสฺส ปาเท นมสฺสิตฺวา, สมฺพุทฺธสฺส สิรีมโต;
สทฺธมฺมญฺจสฺส ปูเชตฺวา, กตฺวา สงฺฆสฺส จญฺชลิํฯ

ยํ เทวเทโว เทวานํ, เทเสตฺวา นยโต ปุน;
เถรสฺส สาริปุตฺตสฺส, สมาจิกฺขิ วินายโกฯ

อโนตตฺตทเห กตฺวา, อุปฏฺฐานํ มเหสิโน;
ยญฺจ สุตฺวาน โส เถโร, อาหริตฺวา มหีตลํฯ

ภิกฺขูนํ ปยิรุทาหาสิ, อิติ ภิกฺขูหิ ธาริโต;
สงฺคีติกาเล สํคีโต, เวเทหมุนินา ปุนฯ

ยํ กโรมสิ พฺรหฺมุโน, สมํ เทเวหิ มาริส;
ตทชฺช ตุยฺหํ กสฺสาม, หนฺท สามํ กโรม เตฯ

อตฺถํ ปกาสยิสฺสามิ, อาคมฏฺฐกถาสุปิ;
คเหตพฺพํ คเหตฺวาน, โตสยโนฺต วิจกฺขเณฯ

อิติเม ภาสมานสฺส, อภิธมฺมกถํ อิมํ;

อวิกฺขิตฺตา นิสาเมถ, ทุลฺลภาหิอยํกถาฯ

เอเตฺถเต ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติฯ

จกฺขุํ จาวุโส ปฏิจฺจ รูเปจ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณํ, ติณฺณํ สงฺคติ ผโสฺส, ผสฺสปจฺจยา เวทนา, ยํ เวเทติ, ตํ สญฺชานาติฯ ยํ สญฺชานาติ, ตํ วิตเกฺกติ, ยํ วิตเกฺกติ, ตํ ปปเญฺจติ, ยํ ปปเญฺจติ, ตโต นิทานํ ปุริสํ ปปญฺจสญฺญาสงฺขา สมุทาจรนฺติ อตีตานาคตปจฺจุปฺปเนฺนสุ จกฺขุวิเญฺญยฺยสุ รูเปสุ –

ปุริมา ภิกฺขเว โกฏิ น ปญฺญายติ อวิชฺชายฯ

อเตฺถว คมฺภีรคตํ สุทุพฺพุธํ,
สยํ อภิญฺญาย สเหตุสมฺภวํ;
ยถานุปุพฺพํ นิขิเลน เทสิตํ,
มเหสินา รูปคตํว ปสฺสติฯ

อภิกฺกมิสฺสามิ ปฏิกฺกมิสฺสามีติ หิ จิตฺตํ อุปฺปชฺชมานํ รูปํ สมุฏฺฐาเปติฯ

น อนฺตลิเกฺขน น สมุทฺทมเชฺฌ,
น ปพฺพตานํ วิวรํ ปวิสฺส;
น วิชฺชเต โส ชคติปฺปเทโส,
ยตฺถฏฺฐิโต มุเจฺจยฺย ปาปกมฺมาฯ

ยํ ปตฺตํ กุสลํ ตสฺส, อานุภาเวน ปาณิโน;
สเพฺพ สทฺธมฺมราชสฺส, ญตฺวา ธมฺมํ สุขาวหํ;
ปาปุณนฺตุ วิสุทฺธาย, สุขาย ปฏิปตฺติยา;
อโสกมนุปายาสํ, นิพฺพานสุขมุตฺตมํฯ

จิรํ ติฏฺฐตุ สทฺธโมฺม, ธเมฺม โหนฺตุ สคารวา;
สเพฺพปิ สตฺตา กาเลน, สมฺมา เทโว ปวสฺสตุ;
ยถา รกฺขิํสุ โปราณา, สุราชาโน ตเถวิมํ;
ราชา รกฺขตุ ธเมฺมน, อตฺตโนว ปชํปชํฯ

ตาว ติฏฺฐตุ โลกสฺมิํ, โลกนิตฺถรเณสินํ;
ทเสฺสนฺตี กุลปุตฺตานํ, นยํ ปญฺญาวิสุทฺธิยา;
ยาว พุโทฺธติ นามมฺปิ, สุทฺธจิตฺตสฺส ตาทิโน;
โลกมฺหิ โลกเชฏฺฐสฺส, ปวตฺตติ มเหสิโนฯ

ทุติยสนฺนิปาต

มหาปทานสุตฺต อฏฺฐกถา

ปุจฺฉา – อฏฺฐกถา สํคีติยา อาวุโส ปฐเม สนฺนิปาเต สกลา จ วินยสํวณฺณนา ทีฆนิกาเย จ สีลกฺขนฺธวคฺควณฺณนา อภิธเมฺม จ ธมฺมสงฺคหสํวณฺณนา สํคีตา เถเรหิ ฉฏฺฐสํคีติกาเรหิฯ อิ

ทานิ ปน ทุติเย สนฺนิปาเต ทีฆนิกาเย มหาวคฺควณฺณนาโต ปฏฺฐาย ตทวเสสานํ ยถาววตฺถิตสํวณฺณนานํ สํคายโนกาโส อนุปฺปโตฺตฯ ตสฺมา อิมิสฺสา ทุติยสนฺนิปาตสํคีติยา ปุพฺพกิจฺจวเสน ยถานุปฺปตฺตาย มหาวเคฺค มหาปทานสุตฺตสํวณฺณนาย ปุจฺฉาวิสฺสชฺชนํ กาตุํ สมารภามฯ มหาปทานสุตฺตสฺส อาวุโส นิทาเน ปริยาปนฺนสฺส ''กเรริกุฏิกาย''นฺติปทสฺส อโตฺถ กถํ อฎฺฐกถาจริเยน กถิโตฯ

วิสฺสชฺชนา – มหาปทานสุตฺตสฺส ภเนฺต นิทาเน ปริยาปนฺนสฺส กเรริกุฏิกายนฺติปทสฺส อโตฺถ ''กเรริกุฏิกาย''นฺติ กเรรีติ วรุณรุกฺขสฺส นามํฯ กเรริมณฺฑโป ตสฺสา กุฏิกาย ทฺวาเร ฐิโต, ตสฺมา กเรริกุฏิกาติ วุจฺจติฯ ยถา โกสมฺพรุกฺขสฺส ทฺวาเรฐิตตฺตา โกสมฺพกุฏิกาติ เอวมาทินา ภเนฺต อฎฺฐกถาจริเยน กถิโตฯ

กเรริกุฏิกายนฺติ กเรรีติ วรุณรุกฺขสฺส นามํฯ

กเรริมณฺฑโป ตสฺสา กุฏิกาย ทฺวาเร ฐิโต, ตสฺมา กเรริกุฏิกาติ วุจฺจติฯ ยถา โกสมฺพรุกฺขสฺส ทฺวาเร ฐิตตฺตา เอกาสมฺพกุฏิกาติฯ

อโนฺตเชตวเน กิร กเรริกุฏิ โกสมฺพกุฏิ คนฺธกุฏิ สลฬาคารนฺติ จตฺตาริ มหาเคหานิ –

เอเกกํ สตสหสฺสปริจฺจาเคน นิปฺผนฺนํฯ

เตสุ สลฬาคารํ รญฺญา ปเสนทินา การิตํฯ

ปุเพฺพนิวาส

ปุจฺฉา – ตเตฺถว อาวุโส นิทาเน ปุเพฺพนิวาสปฏิสํยุตฺตา ธมฺมีกถา อุทปาทีติวจนสฺส อโตฺถ กถํ อฎฺฐกถาจริเยน กถิโตฯ

วิสฺสชฺชนา – ตเตฺถว ภเนฺต นิทาเน ปุเพฺพนิวาสปฏิสํยุตฺตา ธมฺมีกถา อุทปาทีติ วจนสฺส อโตฺถ ปุเพฺพนิวาสปฏิสํยุตฺตาติ เอกมฺปิชาตึ เทฺวปิ ชาติโยติ เอวํ นิพเทฺธน ปุเพฺพนิวุฎฺฐขนฺธสนฺตานสงฺขาเตน ปุเพฺพนิวาเสน สทฺธึ โยเชตฺวา ปวตฺติตาฯ ธมฺมีติ ธมฺมสํยุตฺตาฯ อุทปาทีติ อโห อจฺฉริยํ ทสพลสฺส ปุเพฺพนิวาสญาณํฯ ปุเพฺพนิวาสํ นาม เก อนุสฺสรนฺติ เก นานุสฺสรนฺตีติ ทิฎฺฐิยา อนุสฺสรนฺติ, สาวกา ส ปเจฺจกพุทฺธา จ พุทฺธา จ อนุสฺสรนฺติฯ กตรทิฎฺฐิโย อนุสฺสรนฺติฯ เย อคฺคปตฺตา กมฺมวาทิโน เตปิ จตฺตาลีสํเยว กปฺป อนุสฺสรนฺติ, น ตโต ปรนฺติ เอวมาทินา ภเนฺต อฎฺฐกถาจริเยน กถิโตฯ

ปุเพฺพนิวาสปฏิสํยุตฺตาติ เอกมฺปิ ชาตึ เทฺวปิ ชาติโยติ เอวํ นิพเทฺธน ปุเพฺพนิวุฎฺฐขนฺธสนฺตานสงฺขาเตน ปุเพฺพนิวาเสน สทฺธึ โยเชตฺวา ปวตฺติตาฯ

กปฺปปริเจฺฉทวาร

ปุจฺฉา – ตสฺมึ อาวุโส มหาปทานสุเตฺต อุเทฺทสวาเร นวสุ ปริเจฺฉทวาเรสุ ปฐเม กปฺปปริเจฺฉทวาเร ภทฺทกเปฺปติ ปทสฺส อโตฺถ อฎฺฐกถาจริเยน กถํ กถิโตฯ

วิสฺสชฺชนา – ตสฺมึ ภเนฺต มหาปทานสุเตฺต อุเทฺทสวาเร นวสุ ปริเจฺฉทวาเรสุ ปฐเม กปฺปปริเจฺฉทวาเร ภทฺทกเปฺปติ ปทสฺส อโตฺถ ภทฺทกเปฺปติ ปญฺจพุทฺธุปฺปาทปฏิมณฺฑิตตฺตา

สุนฺทรกเปฺป สารกเปฺปติ ภควา อิมํ กปฺปํ โถเมโนฺต เอวมาหฯ ยโต ปฏฺฐาย กิร อมฺหากํ ภควา อภินีหาโร กโต, เอกสฺมึ อนฺตเร เอกสฺมิมฺปิ กเปฺป ปญฺจพุทฺธา นิพฺพตฺตา นาม นตฺถีติ เอวมาทินา ภเนฺต อฎฺฐกถาจริเยน กถิโตฯ

วิปสฺสิสฺส ภิกฺขเว ภควโต อิโต โส ภิกฺขเว ฉนวุติกเปฺป ยํ วิปสฺสี ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ โลเก อุทปาทิ –

สทฺทกเปฺปติ ปญฺจพุทฺธุปฺปาทปฏิมณฺฑิตตฺตา สุนฺทรกเปฺป สารกเปฺปติ ภควา อิมํ กปฺปํ โถเมโนฺต เอวมาห –

‘‘ยโต ปฏฺฐาย กิร อมฺหากํ ภควตาภินีหาโร กโต, เอตสฺมึ อนฺตเร เอกสฺมิมฺปิ กเปฺป ปญฺจพุทฺธา นิพฺพตฺตา นาม นตฺถิ’’ –

อายุปริเจฺฉทวาร

ปุจฺฉา – จตฺเตฺถ ปนาวุโส อายุปริเจฺฉทวาเร อปฺปํ วา ภิโยฺยติ เอเตสํ ปทานํ อโตฺถ กถํ อฎฺฐกถาจริเยน กถิโตฯ

วิสฺสชฺชนา – จตฺเตฺถ ปน ภเนฺต อายุปริเจฺฉทวาเร อปฺปํ วา ภิโยฺยติ เอเตสํ ปทานํ อโตฺถ ‘‘อปฺปํ วา ภิโยฺยติ วสฺสสตโต วา อุปริ อปฺปํ, อญฺญํ วสฺสสตํ อปตฺวา วีสํ วา ตึสํ วา จตฺตาลีสํ วา ปณฺณาสํ วา สฎฺฐิ วา วสฺสานิ ชีวติฯ เอวํ ทีฆายุโก ปน อติทุลฺลโภ, อสุโก กิร เอวํ จิรํ ชีวตีติ ตตฺถ ตตฺถ คนฺตฺวา ทฎฺฐโพฺพ โหตี’’ติ เอวมาทินา ภเนฺต ตตฺถ อฎฺฐกถาจริเยน กถิโตฯ

มยฺหํ ภิกฺขเว เอตรหิ อปฺปกํ อายุปฺปมาณํ ปริตฺตํ ลหุกํ โย จิรํ ชีวติ โส วสฺสสตํ อปฺปํ วา ภิโยฺยฯ

อปฺปํ วา ภิโยฺยติ วสฺสสตโต วา อุปริ อปฺปํ, อยฺยํ วสฺสสตํ อปตฺวา วีสํ วา ตึสํ วา จตฺตาลีสํวา วา ปณฺณาสํ วา สฎฺฐิ วา วสฺสานิ ชีวติ–

อุปฏฺฐากปริเจฺฉทวาร

ปุจฺฉา – อฎฺฐเม ปนาวุโส อุปฏฺฐากปริเจฺฉทวาเร อานโนฺทติปเท กถํ อฎฺฐกถาจริเยน วณฺณิโตฯ

วิสฺสชฺชนา – อฎฺฐเม ปน ภเนฺต อุปฏฺฐากปริเจฺฉเท ปน อานโนฺทติ นิพทฺธุปฏฺฐากภาวํ สนฺธาย วุตฺตนฺติ เอวมาทินา ภเนฺต อฎฺฐกถาจริเยน วณฺณิโตฯ

มยฺหํ ภิกฺขเว เอตรหิ อานโนฺท นาม ภิกฺขุ อุปฏฺฐาโก อโหสิ อคฺคุปฏฺฐาโก–

ภควโตหิ ปฐมโพธิยํ อนิพทฺธา อุปฏฺฐากา อเหสุํฯ

เอกทา นาคสมาโล ปตฺตจีวรํ คเหตฺวา วิจริฯ

อิทเมว เต การณํ สลฺลเกฺขตฺวา นิวารยิมฺหฯ

เอกเจฺจ ภิกฺขู อิมินา มเคฺคน คจฺฉามาติ วุเตฺต อเญฺญน คจฺฉนฺติฯ

อุเฏฺฐหิ อาวุโส อานนฺท, อุเฏฺฐหิ อาวุโส อานนฺทฯ

กํ ปเนตฺถ อานนฺท อาทีนวํ ปสฺสสิฯ

กํ ปเนตฺถ อานนฺท อานิสํสํ ปสฺสสิฯ

สมวตฺตกฺขนฺธ อตุโล, สุปฺปพุโทฺธ จ อุตฺตโร;
สตฺตวาโห วิชิตเสโน, ราหุโล ภวติ สตฺตโม –

สุตนา สพฺพกามาจ, สุจิตฺตา อถ โรจินี;
รุจคฺคตี สุนนฺทาจ, พิมฺพา ภวติ สตฺตมาฯ

อเนกชาติสํสารํ , สนฺธาวิสฺสํ อนิพฺพิสํ;
คหการํ คเวสโนฺต, ทุกฺขา ชาติ ปุนปฺปุนํ;
คหการก ทิโฏฺฐสิ, ปุน เคหํ น กาหสิฯ

สพฺพา เต ผาสุกา ภคฺคา, คหกูฏํ วิสงฺขตํ;
วิสงฺขารคตํ จิตฺตํ, ตณฺหานํ ขยมชฺฌคาฯ

อโยฆนหตเสฺสว , ชลโต ชาตเวทโส;
อนุปุพฺพูปสนฺตสฺส, ยถา น ญาญเต คติ;
เอวํ สมฺมาวิมุตฺตานํ, กามพโนฺธฆตารินํ;
ปญฺญาเปตุํ คติ นตฺถิ, ปตฺตานํ อจลํ สุขํฯ

น ปน ภควา มิลกฺขุสทิโส โหติ นาปิ อามุตฺตมณิกุณฺฑโลฯ

เต ปน อตฺตโน สมานสณฺฐานเมว ปสฺสนฺติฯ

น โข อานนฺท เอตฺตาวตา ตถาคโต สกฺกโต วา โหติ ครุกโต วา มานิโต วา ปูชิโต วา อปจิโต วาฯ

กสฺมา ปน ภควา อญฺญตฺถ เอกํ อุมาปุปฺผมตฺตมฺปิ คเหตฺวา พุทฺธ คุเณ อาวเชฺชตฺวา กตาย ปูชาย พุทฺธญาเณนาปิ อปริจฺฉินฺนํ วิปากํ วเณฺณตฺวา–

โย โข อานนฺท ภิกฺขุ วา ภิกฺขุนี วา อุปาสโก วา อุปาสิกา วา ธมฺมานุธมฺมปฺปฏิปโนฺน วิหรติ สามีจิปฺปฏิปโนฺน อนุธมฺมจารี โส ตถา คตํ สกฺกโรติ ครุกโรติ มาเนติ ปูเชติ อปจิยติ ปรมาย –

สิยา โข ปนานนฺท ตุมฺหากํ เอวมสฺส ‘อตีตสตฺถุกํ ปาวจนํ, นตฺถิ โน สตฺถา’ติฯ

น โข ปเนตํ อานนฺท เอวํ ทฏฺฐพฺพํฯ

ธโมฺมปิ เทสิโต เจว ปญฺญโตฺตจ, วินโยปิ เทสิโต เจว ปญฺญโตฺต จ–

อโสฺสสิ โข ราชา มาคโธ อชาตสตฺตุ เวเทหิปุตฺโต ภควา กิร กุสินารายํ ปรินิพฺพุโตติฯ

สตฺถา นาม ปรินิพฺพุโต, น โส สกฺกา ปุน อาหริตุํ, โปถุชฺชนิกสทฺธาย ปน อมฺหากํ รญฺญา สทิโส นตฺถิ, สเจ เอส อิมินาว นิยาเมน สุณิสฺสติ, หทยมสฺส ผลิสฺสติฯ ราชา โข ปน อเมฺหหิ อนุรกฺขิตโพฺพติฯ

เทว อเมฺหหิ สุปินโก ทิโฏฺฐ, ตสฺส ปฏิฆาตตฺถํ ตุเมฺหหิ ทุกูลทุปฏฺฏํ นิวาเสตฺวา ยถา นาสาปุฏมตฺตํ ปญฺญายติ, เอวํ จตุมธุรโทณิยา นิปชฺชิตุํ วฏฺฏตีติฯ

เทว มรณโต มุจฺจนกสโตฺต นาม นตฺถิ, อมฺหากํ อายุวฑฺฒโน เจติยฏฺฐานํ ปุญฺญเกฺขตฺตํ อภิเสกสิญฺจโก โส ภควา สตฺถา กุสินาราย ปรินิพฺพุโตติฯ

ภควา สพฺพญฺญุ นนุ อิมสฺมิํ ฐาเน นิสีทิตฺวา ธมฺมํ เทสยิตฺถ, โสกสลฺลํ เม วิโนทยิตฺถ, ตุเมฺห มยฺหํ โสกสลฺลํ นีหริตฺถ, อหํ ตุมฺหากํ สรณํ คโต, อิทานิ ปน เม ปฏิวจนมฺปิ น เทถ ภควาติฯ

นนุ ภควา อหํ อญฺญทา เอวรูเป กาเล ตุเมฺห มหาภิกฺขุ สงฺฆปริวารา ชมฺพุทีปตเล จาริกํ จรถาติ สุโณมิฯ

มม ปริเทวิเตเนว น สิชฺฌติ, ทสพลสฺส ธาตุโย อาหราเปสฺสามีติ เอวํ อโสฺสสิฯ

สเจ ทสฺสนฺติ, สุนฺทรํฯ โน เจ ทสฺสนฺติ, อาหรณุปาเยน อาหริสฺสามีติ จตุรงฺคินิํ เสนํ สนฺนยฺหิตฺวา สยมฺปิ นิกฺขโนฺตเยวฯ

ยถา จ อชาตสตฺตุ, เอวํ ลิจฺฉวี อาทโยปิฯ

อมฺหากํ ธาตุโย วา เทนฺตุ, ยุทฺธํ วาติ กุสินารานครํ ปริวาเรตฺวา ฐิเต เอตํ ภควา อมฺหากํ คามเกฺขเตฺตหิ ปฏิวจนํ อโวจุํฯ

น มยํ สตฺถุ สาสนํ ปหิณิมฺห, นาปิ คนฺตฺวา อานยิมฺหฯ สตฺถา ปน สยเมว อาคนฺตฺวา สาสนํ เปเสตฺวา อเมฺห ปโกฺกสาเปสิฯ ตุเมฺหปิ โข ปน ยํ ตุมฺหากํ คามเกฺขเตฺต รตนํ อุปฺปชฺชติฯ น ตํ อมฺหากํ เทถฯ สเทวเก จ โลเก พุทฺธรตนสมํ รตนํ นาม นตฺถิ , เอวรูปํ อุตฺตมรตนํ ลภิตฺวา มยํ นทสฺสาม, น โข ปน ตุเมฺหหิเยว มาตุถนโต ขีรํ ปีตํฯ อเมฺหหิปิ มาตุถนโต ขีรํ ปีตํ, น ตุเมฺหเยว ปุริสา, อเมฺหปิ ปุริสาฯ โหตูติ อญฺญมญฺญํ อหํการํ กตฺวา สาสนปฏิสาสนํ เปเสนฺติฯ อญฺญมญฺญํ มานคชฺชิตํ คชฺชนฺติฯ

เอเต ราชาโน ภควโต ปรินิพฺพุตฏฺฐาเน วิวาทํ กโรนฺติ, น โข ปเนตํ ปติรูปํ, อลํ อิมินา กลเหน, วูปสเมสฺสามิ นนฺติฯ

อาจริยสฺส วิย โภ สโทฺท, อาจริยสฺส วิย โภ สโทฺทติ สเพฺพ นิรวา อเหสุํฯ

(๑)

สุณนฺตุ โภโนฺต มม เอกวาจํ,
อมฺหาก พุโทฺธ อหุ ขนฺติวาโท;

นหิ สาธุยํ อุตฺตมปุคฺคลสฺส,
สรีรภาเค สิยา สมฺปหาโรฯ

(๒)

สเพฺพว โภนฺโต สหิตา สมคฺคา,
สโมฺมทมานา กโรมฎฺฐภาเค;
วิตฺถาริกา โหนฺตุ, ทิสาสุ ถูปา;
พหู ชนา จกฺขุมโต ปสนฺนาฯ

น หิ สาธุกํ อุตฺตมปุคฺคลสฺส, สรีรภาเค สิยา สมฺปหาโรติ น หิ สาธุยนฺติ น หิ สาธุ อยํ –

ภควา สพฺพสุ ปุเพฺพ มยํ ตุมฺหากํ ทฺวตฺติํสมหาปุริสลกฺขณปฎิมณฺฑิตํ ฉพฺพณฺณพุทฺธรสฺมิขจิตํ อสีติอนุพฺยญฺชนสมุชฺชลิตโสภํ สุวณฺณวณฺณํ สรีรํ อทฺทสาม, อิทานิ ปน สุวณฺณวณฺณาว ธาตุโย อวสิฎฺฐา ชาตา, นยุตฺตมิทํ ภควา ตุมฺหากนฺติ ปริเทวิํสุฯ

เกน นุ โข สเทวกสฺส โลกสฺส กงฺขเจฺฉทนตฺถาย จตุสจฺจกถาย ปจฺจยภูตา ภควโต ทกฺขิณทาฐา คหิตาติ โอโลเกนฺโต พฺราหฺมเณน คหิตาติ ทิสฺวา พฺราหฺมโณปิ ทฐาย อนุจฺฉวิกํ สกฺการํ นสกฺขิสฺสติ คณฺหามิ นตฺถิ เวฎฺฐนฺตรโต คเหตฺวา สุวณฺณจโงฺกฎเก ฐเปตฺวา เทวโลกํ เนตฺวา จูฬามณิเจติเย ปติฎฺฐเปสิ –

ราชคเห ภควโต สรีรานํ ถูปญฺจ มหญฺจ อกาสิฯ

สมณสฺส โคตมสฺส ปรินิพฺพุตกาลโต ปฎฺฐาย พลกฺกาเรน สาธุกีฬิตาย อุปทฺทุตุมฺห, สเพฺพ โน กมฺมนฺตา นฎฺฐาติฯ

มหาชโน มนํ ปโทเสตฺวา อปาเย นิพฺพตฺตีติ ทิสฺวา สกฺกํ เทวราชานํ ธาตุอาหรณูปายํ กาเรสฺสามาติ ตสฺส สนฺติกํ คนฺตฺวา ตมตฺถํ อาโรเจตฺวา ธาตุอาหรณูปายํ กโรมิ มหาราชาติ อาหํสุฯ

ภเนฺต ปุถุชฺชโน นาม อชาตสตฺตุนา สโม สโทฺธ นาม นตฺถิ, น โส มม วจนํ กริสฺสติ, อปิจ โข มารวิภิํ สกสทิสํ วิภิํสกํ ทเสฺสสฺสามิ มหาสทฺทํ สาเวสฺสามิ ยกฺขคาหกขิปิตกอโรจเก กริสฺสามิ, ตุเมฺห อมนุสฺสา มหาราช กุปิตา ธาตุโย อาหราเปถาติ วเทยฺยาถ, เอวํ โส อาหราเปสฺสตีติ–

มหาราช อมนุสฺสา กุปิตา, ธาตุโย อาหราเปหีติ ภณิํสุฯ

น ตาว ภเนฺต มยฺหํ จิตฺตํ ตุสฺสติ, เอวํ สเนฺตปิ อาหรนฺตูติ อาหฯ

มหาราช เอกํ ธาตุนิธานํ กาตุํ วฎฺฎตีติ อาหฯ

อนาคเต ลงฺกาทีเป มหาวิหาเร มหาเจติยมฺหิ นิทหิสฺสนฺติฯ

มหาสาวก เจตี

อิมสฺมึ ฐาเน โย ปาสาโณ อตฺถิ, โส อนฺตรธายตุ, ปํสุ สุวิสุทฺธา โหตุ, อุทกํ มา อุฎฺฐหตูติ อธิฎฺฐาสิฯ

อิธ ราชา กึ กาเรตีติ ปุจฺฉนฺตานมฺปิ มหาสาวกานํ เจติยานีติ วทนฺติฯ

มาลา มา มิลายนฺตุ, คนฺธา มา วินสฺสนฺตุ, ทีปา มา วิชฺฌายนฺตูติ อธิฎฺฐหิตฺวา สุวณฺณปเฏฺฏ อกฺขรานิ ฉินฺทาเปสิ –

อนาคเต ปิยโทโส นาม กุมาโร ฉตฺตํ อุสฺสาเปตฺวา อโสโก ธมฺมราชา ภวิสฺสติ, โส อิมา ธาตุโย วิตฺถาริกา กริสฺสตีติฯ

อนาคเต ทลิทฺทราชา อิมํ มณึ คเหตฺวา ธาตูนํ สกฺการํ กโรตูติ อกฺขรํ ฉินฺทาเปสิฯ

ตาต อชาตสตฺตุนา ธาตุนิธานํ กตํ, เอตฺถ อารกฺขํ ปฎฺฐเปหีติ ปหิณิฯ

ปริกฺขีโณทานิ เม อายูติ อญฺญาสิฯ

เยสญฺจ เทวปุตฺตานํ มรณนิมิตฺตานิ อาวิ ภวนฺติฯ

นสฺสติ วต โภ เม อยํ สมฺปตฺตีติ ภยาภิภูโต อโหสิฯ

อตฺถิ นุ โข โกจิ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา โลกปิตา มโห มหาพฺรหฺมาววา, โย เม หทยนิสฺสิตํ โสกสลฺลํ สมุทฺธริตฺวา อิมํ สมฺปตฺตึ ถาวรํ กเรยฺยาติ โอโลเกนฺโต กญฺจิ อทิสฺวา ปุน อทฺทส มาทิสานํ สตสหสฺสานมฺปิ อุปฺปนฺนํ โสกสลฺลํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ อุทฺธริตุํ ปฎิพโลติฯ

อปริปกฺกํ ตาวสฺส ญาณํ, กติปาหํ ปน อติกฺกมิตฺวา มยิ อินฺทสาลคุหายํ วิหรเนฺต ปญฺจ ปุพฺพนิมิตฺตานิ ทิสฺวา มรณภยภีโต ทฺวีสุ เทวโลเกสุ เทวตาหิ สทฺธึ อุปสงฺกมิตฺวา จุทฺทส ปเญฺห ปุจฺฉิตฺวา อุเปกฺขาปญฺหวิสฺสชฺชนาวสาเน อสีติยา เทวตาสหเสฺสหิ สทฺธึ โสตาปตฺติผเล ปติฎฺฐหิสฺสตีติ จิเนฺตตฺวา โอกาสํ นากาสิฯ

มม ปุเพฺพปิ เอกกสฺส คตตฺตา สตฺถารา โอกาโส นกโต, อทฺธา เม นตฺถิ มคฺคผลสฺส อุปนิสฺสโย, เอกสฺส ปน อุปนิสฺสเย สติ จกฺกวาฬปริยนฺตายปิ ปริสาย ภควา ธมฺมํ เทเสติเยวฯ อวสฺสํ โข ปน ทฺวีสุ เทวโลเกสุ กสฺสจิ เทวสฺส อุปนิสฺสโย ภวิสฺสติ, ตํ สนฺธาย สตฺถา ทมฺมํ เทเสสฺสติฯ ตํ สุตฺวา อหมฺปิ อตฺตโน โทมนสฺสํ วูปสเมสฺสามีติฯ

ทฺวีสุ เทวโลเกสุ เทวตา คเหตฺวา ธุเรน ปหรนฺตสฺส วิย สตฺถารํ อุปสงฺกมิตุํ นยุตฺตํ, อยํ ปน ปญฺจสิโข ทสพลสฺส อุปฎฺฐาโก วลฺลโภ อิจฺฉิติจฺฉิตกฺขเณ คนฺตฺวา ปญฺหํ ปุจฺฉิตฺวา ธมฺมํ สุณาติ, อิมํ ปุรโต เปเสตฺวา โอกาสํ กาเรตฺวา อิมินา กโตกาเส อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺหํ ปุจฺฉิสฺสามีติ โอกาสกรณตฺถํ อามเนฺตสิฯ

เอวํ มหาราช โหตุ, ภทฺทํ ตว โย ตฺวํ มํ เอหิ มาริส อุยฺยาน กีฬาทีนิ วา นฎสมชฺชาทีนิ วา ทสฺสนาย คจฺฉามาติ อวตฺวา พุทฺธํ ปสฺสิสฺสาม ธมฺมํ โสสฺสามาติ วทสีติ ทพฺหตรํ อุปตฺถเมฺภเนฺต เทวานมินฺทสฺส วจนํ ปฎิสฺสุตฺวา อนุจริยํ สหจรณํ เอกโต คมนํ อุปาคมิฯ

วเนฺท เต ปิตรํ ภเทฺท, ติมฺพรุํ สูริยวจฺฉเส;

เยน ชาตาสิ กลฺยาณี, อานนฺทชนนี มมฯ

เอวํ วุตฺเต ภควา ปญฺจสิขํ คนฺธพฺพเทวปุตฺตํ เอตทโวจฯ สํสนฺทติ โข เต ปญฺจสิข ตนฺติสฺสโร คีตสฺสเรน คีตสฺสโร จ ตนฺติสฺสเรน, นจ ปน เต ปญฺจสิข ตนฺติสฺสโร คีตสฺสรํ อติวตฺตติ คีตสฺสโร จ ตนฺติสฺสรํฯ กทา สํยูฬฺหา ปน เต ปญฺจสิข วฺมิ คาถา พุทฺธูปสญฺหิตา ธมฺมูปสญฺหิตา สํฆูปสญฺหิตา อรหนฺตูปสญฺหิตา กามูปสญฺหิตาติ –

ภควตา ปญฺจสิขสฺส โอกาโส นกโตติ เทวตา คเหตฺวา ตโตว ปฏินิวเตฺตยฺยฯ ตโต มหาชานิโย ภเวยฺย, วเณฺณ ปน กถิเต กโต ภควตา ปญฺจสิขสฺส โอกาโสติ เทวตาหิ สทฺธึ อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺหํ ปุจฺฉิตฺวา วิสฺสชฺชนาวสาเน อสีติยา เทวตาสหเสฺสหิ สทฺธึ โสตาปตฺติผเล ปติฏฺฐหิสฺสตีติ ญตฺวา วณฺณํ กเถสิฯ

อถ โข ภควา สกฺกํ เทวานมินฺทํ เอตทโวจ ‘‘อจฺฉริยมิทํ อายสฺมโต โกสิยสฺส, อพฺภุตมิทํ อายสฺมโต โกสิยสฺส ตาว พหุกิจฺจสฺส พหุกรณียสฺส ยทิทํ อิธาคมน’’นฺติฯ

จิรปฏิกาหํ ภเนฺต ภควนฺตํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุกาโม, อปิ จ เทวานํ ตาวตึสานํ เกหิจิ เกหิจิ กิจฺจกรณีเยหิ พฺยาวโฏ, เอวาหํ นาสกฺขึ ภควนฺตํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุํฯ

เต ‘‘ตว สนฺตกา, มม สนฺตกา’’ติ นิเจฺฉตุํ อสโกฺกนฺตา อฑฺฑํ กโรนฺติ, สกฺกํ เทวราชานํ ปุจฺฉนฺติ, โส ‘‘ยสฺส วิมานํ อาสนฺนตรํ, ตสฺส สนฺตกา’’ติ วทติฯ

ยสฺส วิมานํ โอโลเกนฺตี ฐิตา, ตสฺส สนฺตกาติ วทติฯ

อิเธว ภเนฺต กปิลวตฺถุสฺมึ โคปิกา นาม สกฺยธีตา อโหสิ พุเทฺธ ปสนฺนา ธเมฺม ปสนฺนา สเงฺฆ ปสนฺนา สีเลสุ ปริปูรการินี, สา อิตฺถิตฺตํ วิราเชตฺวา ปุริสตฺตํ ภาเวตฺวา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปนฺนาฯ

ตสฺส ธมฺมสฺส ปตฺติยา, อาคตมฺหาสิ มาริส;
กตาวกาสา ภควตา, ปญฺหํ ปุเจฺฉมุ มาริสฯ

ปุจฺฉ วาสว มํ ปญฺหํ, ยํ กิญฺจิ มนสิจฺฉสิ;
ตสฺส ตเสฺสว ปญฺหสฺส, อหํ อนฺตํ กโรมิ เตฯ

กึ สํโยชนา นุ โข มาริส เทวา มนุสฺสา อสุรา นาคา คนฺธพฺพา เย จเญฺญ สนฺติ ปุถุกายา, เต อเวรา อทณฺฑา อสปตฺตา อพฺยาปชฺชา วิหเรมุ อเวริโนติ อิติ จ เนสํ โหติฯ อถ จ ปน สเวรา สทณฺฑา สสปตฺตา สพฺยาปชฺชา วิหรนฺติ สเวริโนติฯ

อิสฺสามจฺฉริยสํโยชนา โข เทวานมินฺท เทวา มนุสฺสา อสุรา นาคา คนฺธพฺพา เยจเญฺญ สนฺติ ปุถุกายา, เต อเวรา อทณฺฑา อสปตฺตา อพฺยาปชฺชา วิหเรมุ อเวริโนติ อิติ จ เนสํโหติ, อถ จ ปน สเวรา สทณฺฑา สสปตฺตา สพฺยาปชฺชา วิหรนฺติ สเวริโนติฯ

อิสฺสตีติ อิสฺสา, สา ปรสมฺปตฺตีนํ อุสูยนลกฺขณา, ตเตฺถว อนภิรติรสา, ตโต วิมุขภาวปจฺจุปฏฺฐานา, ปรสมฺปตฺติ ปทฏฺฐานา, สํโยชนนฺติ ทฏฺฐพฺพาฯ

มเจฺฉรภาโว มจฺฉริยํ, ตํลทฺธานํ วา ลภิตพฺพานํ วา อตฺตโน สมฺปตฺตีนํ นิคูหนลกฺขณํ, ตาสํเยว ปเรหิ สาธารณภาว อกฺขมนรสํ, สโงฺกจนปจฺจุปฏฺฐานํ, กฏุกญฺจุกตา ปจฺจุปฏฺฐานํ วา, อตฺตสมฺปตฺติปทฏฺฐานํ, เจตโส วิรูปภาโวติ ทฏฺฐพฺพํฯ

กึ วโณฺณ เอโสติ ตํ ตํ โทสํ วทโนฺต ปริยตฺติญฺจ กสฺสจิ กิญฺจิ อเทโนฺต ทุพฺพโณฺณ เจว เอฬมูโคจ โหติฯ

ยาว ตํ นปฺปหียติ, ตาว เทวมนุสฺสา อเวรตาทีนิ ปตฺถยนฺตาปิ เวราทีนิ นปริมุจฺจนฺติเยวฯ

อถ โข สโกฺก เทวานมิโนฺท ภควนฺตํ อุตฺตริ ปญฺหํ อปุจฺฉิ–

อิสฺสามจฺฉริยํ ปน มาริส กึ นิทานํ กึ สมุทยํ กึ ชาติกํ กึ ปภวํ, กิสฺมึ สติ อิสฺสามจฺฉริยํ โหติ, กิสฺมึ อสติ อิสฺสามจฺฉริยํ น โหตีติฯ

อิสฺสามจฺฉริยํ โข เทวานมินฺท ปิยาปฺปิยนิทานํ ปิยาปฺปิยสมุทยํ ปิยาปฺปิยชาติกํ ปิยาปฺปิยปภวํ, ปิยาปฺปิเย สติ อิสฺสามจฺฉริยํ โหติ, ปิยาปฺปิเย อสติ อิสฺสามจฺฉริยํ นโหตีติฯ

น สกฺกา ทาตุํ, กิลมิสฺสติ วา อุกฺกณฺฐิสฺสติ วาติอาทีนิ วตฺวา มจฺฉริยํ กโรติฯ

อโห วตสฺส เอวรูปํ น ภเวยฺยาติ อิสฺสํ กโรติฯ

มยเมฺปตํ มมายนฺตา น ปริภุญฺชาม, น สกฺกา ทาตุนฺติ มจฺฉริย กโรติฯ

ฐเปตฺวา มํ โก อโญฺญ เอวรูปสฺส ลาภีติ อิสฺสํ วา กโรติ, ยาจิโต ตาวกาลิกมฺปิ อททมาโน มจฺฉริยํ วา กโรติฯ

ปิยาปฺปิยํ โข ปน มาริส กึนิทานํ กึสมุทยํ กึชาติกํ กึปภวํ, กิสฺมึ สติ ปิยาปฺปิยํ โหติ, กิสฺมึ อสติ ปิยาปฺปิยํ น โหตีติฯ

ปิยาปฺปิยํ โข เทวานมินฺท ฉนฺทนิทานํ ฉนฺทสมุทยํ ฉนฺทชาติกํ ฉนฺทปภวํ, ฉเนฺท สติ ปิยาปฺปิยํ โหติ, ฉเนฺท อสติ ปิยาปฺปิยํ น โหตีติฯ

ฉนฺทนิทานนฺติเอตฺถ ปริเยสนฉโนฺท, ปฏิลาภฉโนฺท, ปริโภค ฉโนฺท, สนฺนิธิฉโนฺท, วิสฺสชฺชนฉโนฺทติ ปญฺจวิโธ ฉโนฺทฯ

อิเม มํ รกฺขิสฺสนฺติ โคปิสฺสนฺติ มมายิสฺสนฺติ สมฺปริวารยิสฺสนฺตีติฯ

ฉโนฺท โข ปน มาริส กึนิทาโน กึสมุทโย กึชาติโก กึปภโว, กิสฺมึ สติ ฉโนฺท โหติ, กิสฺมึ อสติ ฉโนฺท นโหตีติฯ ฉโนฺท โข เทวานมินฺท วิตกฺกนิทาโน วิตกฺกสมุทโย วิตกฺกชาติโก วิตกฺกปภโว, วิตเกฺก สติ ฉโนฺท โหติ, วิตเกฺก อสติ ฉโนฺท น โหตีติฯ

เอตฺตกํ รูปสฺส ภวิสฺสติ, เอตฺตกํ สทฺทสฺส, เอตฺตกํ คนฺธสฺส, เอตฺตกํ รสสฺส, เอตฺตกํ โผฏฺฐพฺพสฺส ภวิสฺสติ, เอตฺตกํ มยฺหํ ภวิสฺสติ, เอตฺตกํ ปรสฺส ภวิสฺสติ, เอตฺตกํ นิทหิสฺสามิ, เอตฺตกํ ปรสฺส ทสฺสามีติ ววตฺถานํ วิตกฺกวินิจฺฉเยน โหติฯ เตนาห ฉโนฺท โข เทวานมินฺท วิตกฺกนิทาโนติฯ

กถํ ปฏิปโนฺน ปน มาริส ภิกฺขุ ปปญฺจสญฺญาสงฺขานิโรธสารุปฺปคามินึ ปฏิปทํ ปฏิปโนฺน โหตีติฯ

โสมนสฺสํปาหํ เทวานมินฺท ทุวิเธน วทามิ เสวิตพฺพํปิ อเสวิตพฺพํปิฯ โทมนสฺสํปาหํ เทวานมินฺท ทุวิเธน วทามิ เสวิตพฺพํปิ อเสวิตพฺพํปิฯ อุเปกฺขํปาหํ เทวานมินฺท ทุวิเธน วทามิ เสวิตพฺพํปิ อเสวิตพฺพํปิฯ

กึ ปน ภควตา ปุจฺฉิตํ กถิตํ อปุจฺฉิตํ, สานุสนฺธิกํ อนนุสนฺธิกนฺติฯ

ปุจฺฉิตเมว กถิตํ โน อปุจฺฉิตํฯ สานุสนฺธิกเมว โน อนนุสนฺธิกํฯ

อิเม ปญฺจกฺขนฺธา กึ เหตุกาติ อุปปริกฺขโนฺต อวิชฺชาทิเหตุกาติ ปสฺสติฯ

อโหสุขํ อโหสุขนฺติ วาจํ นิจฺฉารยมานวเสน อุปฺปชฺชติฯ

อโหทุกฺขํ อโหทุกฺขนฺติ วิปฺปลาปยมานเมว อุปฺปชฺชติฯ

‘‘โสมนสฺสํปาหํ เทวานมินฺท ทุวิเธน วทามิ เสวิตพฺพํปิ อเสวิตพฺพํปี’’ติ อิติโข ปเนตํ วุตฺตํ, กิเญฺจตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํฯ ตตฺถ ยํ ชญฺญา โสมนสฺสํ ‘‘อิมํ โข เม โสมนสฺสํ เสวโต อกุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, กุสลา ธมฺมา ปริหายนฺตี’’ติ, เอวรูปํ โสมนสฺสํ น เสวิตพฺพํฯ ตตฺถ ยํ ชญฺญา โสมนสฺสํ ‘‘อิมํ โข เม โสมนสฺสํ เสวโต อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, กุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺตี’’ติ, เอวรูปํ โสมนสฺสํ เสวิตพฺพํฯ ตตฺถ ยํ เจ สวิตกฺกํ สวิจารํ, ยํเจ อวิตกฺกํ อวิจารํ, เย อวิตเกฺก อวิจาเร, เต ปณีตตเรฯ ‘‘โสมนสฺสํปาหํ เทวานมินฺท ทุวิเธน วทามิ เสวิตพฺพํปิ อเสวิตพฺพํปี’’ติ อิติ ยํ ตํ วุตฺตํ, อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํฯ

น ลทฺธํ วต เม สพฺรหฺมจารีหิ สทฺธึ วิสุทฺธิปวารณํ ปวาเรตุนฺติ อาวชฺชโต โทมนสฺสํ อุปฺปชฺชติ, อสฺสุธารา ปวตฺตนฺติ คามนฺต ปพฺภารวาสี มหาสีวเตฺถรสฺส วิยฯ

อมฺหากํ อาจริโย อเญฺญสํ อวสฺสโย โหติ, อตฺตโน ภวิตุํ น สโกฺกติ, โอวาทมสฺส ทสฺสามีติ อากาเสน คนฺตฺวา วิหารสมีเป โอตริตฺวา ทิวาฎฺฐาเน นิสินฺนํ อาจริยํ อุปสงฺกมิตฺวา วตฺตํ ทเสฺสตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ

กึ การณา อาคโตสิ ปิณฺฑปาติกาติ อาหฯ

น เต ตุมฺหากํ อนุโมทนาย อโตฺถติ อากาเส อุปฺปติตฺวา อคมาสิฯ

อิมสฺส ภิกฺขุโน ปริยตฺติยา กมฺมํ นตฺถิ, มยฺหํ ปน องฺกุสโก ภวิสฺสามีติ อาคโตติ ญตฺวา อิทานิ โอกาโส น ภวิสฺสติ, ปจฺจูสกาเล คมิสฺสามีติ ปตฺตจีวรํ สมีเป กตฺวา สพฺพํ ทิวสภาคํ ปฐมยาม มชฺฌิมยามญฺจ ธมฺมํ วาเจตฺวา ปจฺฉิมยาเม เอกสฺมึ เถเร อุเทฺทสํ คเหตฺวา นิกฺขเนฺต ปตฺตจีวรํ คเหตฺวา เตเนว สทฺธึ นิกฺขโนฺตฯ

ตโต ‘‘น มเญฺจ มยฺหํ จตูหิ อิริยาปเถหิ มคฺคผลํ อุปฺปชฺชิสฺสติ อรหตฺตํ อปตฺวา เนว มเญฺจ ปิฎฺฐึ ปสาเรสฺสามิ, น ปาเท โธวิสฺสามีติ มญฺจํ อุสฺสาเปตฺวา ฐเปสิฯ

อิทานิ เม ตึสวสฺสานิ สมณธมฺมํ กโรนฺตสฺส, นาสกฺขึ อรหตฺตํ ปาปุณิตุํ, อทฺธา เม อิมสฺมึ อตฺตภาเว มโคฺควา ผลํวา นตฺถิ, น เม ลทฺธํ สพฺรหฺมจารีหิ สทฺธึ วิสุทฺธิปวารณํ ปวาเรตุนฺติ จินฺเตสิฯ

โภ มหาสีวเตฺถร เทวตาปิ ตยา สทฺธึ เกฬึ กโรนฺติ, อนุจฺฉวิกํ นุ โข เต เอตนฺติ วิปสฺสนํ วเฑฺฒตฺวา สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ อคฺคเหสิฯ โส อิทานิ นิปชฺชิสฺสามีติ เสนาสนํ ปฏิชคฺคิตฺวา มญฺจกํ ปญฺญเปตฺวา อุทกฏฺฐาเน อุทกํ ปจฺจุปฏฺฐเปตฺวา ปาเท โธวิสฺสามีติ โส ปานผลเก นิสีทิฯ

อเปถ ภเนฺต มาตุคาโมติ โอกาสํ กาเรตฺวา เถรํ อุปสงฺกมิตฺวา วนฺทิตฺวา ปุรโต อุกฺกุฏิโก นิสีทิตฺวา ปาเท โธวิสฺสามีติ อาหฯ

> เต ปณีตตรา เทวา,
> อกนิฏฺฐา ยสสฺสิโน;
> อนฺติเม วตฺตมานมฺหิ,
> โส นิวาโส ภวิสฺสติ;

ธมฺมทายาทา เม ภิกฺขเว ภวถ, มา อามิสทายาทา, อตฺถิ เม ตุเมฺหสุ อนุกมฺปา, กินฺติ เม สาวกา ธมฺมทายาทา ภเวยฺยุํ, โน อามิสทายาทาติฯ ตุเมฺห จ ภิกฺขเว อามิสทายาทา ภเวยฺยาถ, โน ธมฺมทายาทาฯ ตุเมฺหปิ เตน อาทิยา ภเวยฺยาถ, อามิส ทายาทา สตฺถุสาวกา วิหรนฺติ, โน ธมฺมทายาทาติฯ อหมฺปิเตน อาทิโย ภเวยฺยํ อามิสทายาทา สตฺถุ สาวกา วิหรนฺติ, โน ธมฺมทายาทาติฯ ตุเมฺห จ เม ภิกฺขเว ธมฺมทายาทา ภเวยฺยาถ โน อามิสทายาทาฯ ตุเมฺหปิ เตน อาทิยา ภเวยฺยาถ ธมฺมทายาทา สตฺถุ สาวกา วิหรนฺติ, โน อามิสทายาทาติฯ อหมฺปิ เตน น อาทิโย ภเวยฺยํฯ ธมฺมทายาทา สตฺถุ สาวกา วิหรนฺติ, โน อามิสทายาทาติฯ ตสฺมาติห เม ภิกฺขเว ธมฺมทายาทา ภวถ, มา อามิสทายาทา, อตฺถิเม ตุเมฺหสุ อนุกมฺปา, กินฺติ เม สาวกา ธมฺมทายาทา ภเวยฺยุํ, โน อามิสทายาทาติฯ

กหํ พุโทฺธ กหํ ภควา กหํ เทวเทโว นราสโภ ปุริสสีโหติ ภควนฺตํ ปริเยสนฺติฯ

วุตฺตมฺปิเจตํ ‘‘เตน โข ปน สมเยน ภควา สกฺกโต โหติ ครุกโต มานิโต ปูชิโต อปจิโต ลาภี จีวร ปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารานํ, ภิกฺขุสโงฺฆปิ โข สกฺกโต โหติ…เป.… ปริกฺขาราน’’นฺติฯ

ยาวตา โข จุนฺท เอตรหิ สโงฺฆ วา คโณ วา โลเก อุปฺปโนฺน, นาหํ จุนฺท อญฺญํ เอก สงฺฆมฺปิ สมนุปสฺสามิ, เอวํ ลาภคฺค ยสคฺคปตฺตํ, ยถริว จุนฺท ภิกฺขุสโงฺฆติฯ

อมฺหากํ อาจริยสฺส เถถ, อุปชฺฌายสฺส เถถาติ อุจฺจาสทฺทา มหาสทฺทํ กโรนฺติฯ สา จ เนสํ ปวตฺติ ภควโตปิ ปากฏา อโหสิฯ ตโต ภควา อนนุจฺฉวิกนฺติ ธมฺมสํเวคํ อุปฺปาเทตฺวา จินฺเตสิฯ

ปจฺจยา อกปฺปิยาติ น สกฺกา สิกฺขาปทํ ปญฺญเปตุํฯ ปจฺจยปฏิพทฺธา หิ กุลปุตฺตานํ สมณธมฺมวุตฺติฯ หนฺทาหํ ธมฺมทายาทปฏิปทํ เทเสมิฯ

สา สิกฺขากามานํ กุลปุตฺตานํ สิกฺขาปทปญฺญตฺติ วิย ภวิสฺสติ นครทฺวาเร ฐปิตสพฺพกายิกอาทาโส วิย จ, ยถา หิ นคร ทฺวาเร ฐปิเต สพฺพกายิเก อาทาเส จตฺตาโร วณฺณา อตฺตโน ฉายํ ทิสฺวา วชฺชํ ปหาย นิโทฺทสา โหนฺติฯ

โส หิ พฺราหฺมณ ภควา อนุปฺปนฺนสฺส มคฺคสฺส อุปฺปาเทตา, อสญฺชาตสฺส มคฺคสฺส สญฺชเนตา, อนกฺขาตสฺส มคฺคสฺส อกฺขาตา, มคฺคญฺญู มคฺควิทู มคฺคโกวิโทติจฯ โส หาวุโส ภควา ชานํ ชานาติ, ปสฺสํ ปสฺสติ จกฺขุภูโต ญาณภูโต ธมฺมภูโต พฺรหฺมภูโต วตฺตา ปวตฺตา อตฺถสฺส นิเนฺนตา อมตสฺส ทาตา ธมฺมสฺสามี ตถาคโตติจ, ...ฯ

ปณีเตน ขาทนีเยน โภชนีเยน สหตฺถา สนฺตเปฺปสิ สมฺปวาเรสิฯ

อเร ตฺวํ สุคตาติริตฺตมฺปิ ปิณฺฑปาตํ ปฏิกฺขิปิตฺวา อีทิสํ อิจฺฉํ อุปฺปาเทสิฯ

ทุพฺภโร ภิกฺขุ น สกฺกา โปสิตุํฯ

อมฺหากํ ภทโนฺต สุภโร โถเกนปิ ตุสฺสติ, มยเมว นํ โปสิสฺสามาติ ปฏิญฺญํ กตฺวา โปเสนฺติฯ

‘‘อเร ตฺวํ นาม ตทา สุคตาติริตฺตมฺปิ ปิณฺฑปาตํ ปฏิกฺขิปิตฺวา ตถา ชิฆจฺฉาทุพฺพลฺยปเรโตปิ สมณธมฺมํ กตฺวา อชฺช โกสชฺชมนุยุญฺชสิ’’ –

ยา จ โข อานนฺทกถา อภิสเลฺลขิตา เจโตวินีวรณสปฺปายา เอกนฺตนิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย อุปสมาย อภิญฺญาย สโมฺพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตติฯ เสยฺยถิทํ อปฺปิจฺฉกถาติ ...,ฯ

อิทมโวจ ภควา, อิทํ วตฺวาน สุคโต อุฏฺฐายาสนา วิหารํ ปาวิสิฯ

อิมํ มยา สํขิเตฺตน อุเทฺทสํ อุทฺทิฏฺฐํ วิตฺถาเรน อวิภตฺตํ, ธมฺมปฏิคฺคาหกา ภิกฺขู อุคฺคเหตฺวา อานนฺทํ วา กจฺจานํ วา อุปสงฺกมิตฺวา ปุจฺฉิสฺสนฺติ, เต มยฺหํ ญาเณน สํสเนฺทตฺวา กเถสฺสนฺติ, ตโต ธมฺมปฏิคฺคาหกา ปุน มํ ปุจฺฉิสฺสนฺติ, เตสํ อหํ สุกถิตํ ภิกฺขเว อานเนฺทน, สุกถิตํ กจฺจาเนน, มํ เจปิ ตุเมฺห เอกมตฺถํ ปุเจฺฉยฺยาถ, อหมฺปิ นํ เอวเมว พฺยากเรยฺยนฺติฯ

จูฬโคสิงฺคสุตฺต

เอวํ เม สุตํ เอกํ สมยํ ภควา นาติเก วิหรติ คิญฺชกาวสเถ, เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา จ อนุรุโทฺธ อายสฺมา จ นนฺทิโย อายสฺมา จ กิมิโล โคสิงฺคสาลวนทาเย วิหรนฺติฯ อถโข ภควา สายนฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต เยน โคสิงฺคสาลวนทาโย, เตนุปสงฺกมิฯ อทฺทสา โข ทายปาโล ภควนฺตํ ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํฯ ทิสฺวาน ภควนฺตํ เอตทโวจ ‘‘มา มหาสมณ เอตํ ทายํ ปาวิสิ, สเนฺตตฺถ ตโย กุลปุตฺตา อตฺตกามรูปา วิหรนฺติ, มา เตสํ อผาสุกมกาสี’’ติฯ

อหํ อิเม กุลปุเตฺต ปคฺคณฺหิตฺวา อุกฺกํสิตฺวา ปฏิสนฺถารํ กตฺวา ธมฺมํ เนสํ เทเสสฺสามีติฯ

อโสฺสสิ โข อายสฺมา อนุรุโทฺธ ทายปาลสฺส ภควตา สทฺธิํ มนฺตยมานสฺสฯ สุตฺวาน ทายปาลํ เอตทโวจ, มา อาวุโส ทายปาล ภควนฺตํ วาเรสิ, สตฺถา โน ภควา อนุปฺปโตฺตติฯ

มยํ ตโย ชนา อิธ วิหราม, อเญฺญ ปพฺพชิตา นาม นตฺถิ, อยญฺจ ทายปาโล ปพฺพชิเตน วิย สทฺธึ กเถติ, โก นุ โข ภวิสฺสตีติฯ

อยํ ทายปาโล ผณกตํ อาสีวิสํ คีวาย คเหตฺ หตฺถํ ปสาเรนฺตวิย โลเก อคฺคปุคฺคเลน สทฺธึ กเถนฺตว น ชานาติ, อญฺญตรภิกฺขุนา วิย สทฺธึ กเถตีติฯ

มยํ ตโย ชนา สมคฺควายํ วสามฯ สจาหํ เอกโกว ปจฺจุคฺคมนํ กริสฺสามิฯ สมคฺควาโส นาม น ภวิสฺสตีติ ปิยมิเตฺต คเหตฺวาว ปจฺจุคฺคมนํ กริสฺสามิฯ ยถา จ ภควา มยฺหํ ปิโย, เอวํ สหายานมฺปิ เม ปิโยติ, เตหิ สทฺธึ ปจฺจุคฺคมนํ กาตุกาโม สยํ อกตฺวาว อุปสงฺกมิฯ

ตสฺส มยฺหํ ภเนฺต เอวํ โหติ, ยํ นูนาหํ สกํ จิตฺตํ นิกฺขิปิตฺวา อิเมสํเยว อายสฺมนฺตานํ จิตฺตสฺส วเสน วเตฺตยฺยนฺติฯ โส โข อหํ ภเนฺต สกํ จิตฺตํ นิกฺขิปิตฺวา อิเมสํเยว อายสฺมนฺตานํ จิตฺตสฺส วเสน วตฺตามิ, นานาหิ โข โน ภเนฺต กายา เอกญฺจ ปน มเญฺญ จิตฺตนฺติฯ

สาธุ สาธุ อนุรุทฺธา, กจฺจิ ปน โว อนุรุทฺธา อปฺปมตฺตา อาตาปิโน ปหิตตฺตา วิหรถาติฯ

ตคฺฆ มยํ ภเนฺต อปฺปมตฺตา อาตาปิโน ปหิตตฺตา วิหรามาติฯ

ยถา กถํ ปน ตุเมฺห อนุรุทฺธา อปฺปมตฺตา อาตาปิโน ปหิตตฺตา วิหรถาติฯ

อตฺถิ ปน โว อนุรุทฺธา เอวํ อปฺปมตฺตานํ อาตาปีนํ ปหิตตฺตานํ วิหรนฺตานํ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสโส อธิคโต ผาสุวิหาโรติฯ

กึ หิ โน สิยา ภเนฺตฯ อิธ มยํ ภเนฺต ยาวเทว อากงฺขาม, วิวิเจฺจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธเมฺมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหราม, อยํ โข โน ภเนฺต อมฺหากํ อปฺปมตฺตานํ อาตาปีนํ ปหิตตฺตานํ วิหรนฺตานํ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสโส อธิคโต ผาสุวิหาโรติฯ

สคาถาวคฺคสํยุตฺต อฏฺฐกถา

ยกฺขสํยุตฺต

อาฬวกสุตฺต

เอวํ เม สุตํ เอกํ สมยํ ภควา อาฬวิยํ วิหรติ อาฬวกสฺส ยกฺขสฺส ภวเนฯ

นาสกฺขิ มิคํ คเหตุนฺติ อปวาทโมจนตฺถํ กาเชนาทาย อาคจฺฉโนฺต นครสฺสาวิทูเร พหลปตฺตปลาสํ มหานิโคฺรธํ ทิสฺวา ปริสฺสมวิโนทนตฺถํ ตสฺส มูลมุปคโตฯ

เย เย วชฺฌา โหนฺติ, เต เต สนฺธาย ‘‘โย ชีวิตตฺถิโก, โส นิกฺขมตู’’ติ ภณติฯ

ราชา โจเร คเหตฺวา ยกฺขสฺส เทตีติ มนุสฺสา โจรกมฺมํ โต ปฏิวิรตาฯ ตโต อปเรน สมเยน นวโจรานํ อภาเวน ปุราณโจรานญฺจ ปริกฺขเยน พนฺธนาคารานิ สุญฺญานิ อเหสุํฯ

ราชา อมฺหากํ ปิตรํ อมฺหากํ ปิตามหํ เปเสตีติ มนุสฺสา โขภํ กริสฺสนฺติ, มา โว เอตํ รุจฺจีติ วาเรสิฯ

นตฺถิ เทว นคเร ทารโก ฐเปตฺวา อเนฺตปุเร ตว ปุตฺตํ อาฬวกกุมารนฺติฯ

อถ โข อาฬวโก ยกฺโข เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจ นิกฺขม สมณาติฯ สาธาวุโสติ ภควา นิกฺขมิฯ ปวิส สมณาติฯ สาธาวุโสติ ภควา ปาวิสิฯ ทุติยมฺปิ โข โอฬวโก ยกฺโข ภควนฺตํ เอตทโวจ นิกฺขม สมณาติฯ สาธาวุโสติ ภควา นิกฺขมิฯ ปวิส สมณาติฯ สาธาวุโสติ ภควา ปาวิสิฯ ตติยมฺปิ โข อาฬวโก ยกฺโข ภควนฺตํ เอตทโวจ นิกฺขม สมณาติฯ สาธาวุโสติ ภควา นิกฺขมิฯ ปวิส สมณาติฯ สาธาวุโสติ ภควา ปาวิสิฯ จตุตฺถมฺปิ โข อาฬวโก ยกฺโข ภควนฺตํ เอตทโวจ นิกฺขม สมณาติฯ น ขฺวาหํ ตํ อาวุโส นิกฺขมิสฺสามิฯ ยํ เต กรณียํ, ตํ กโรหีติฯ ปญฺหํ ตํ สมณ ปุจฺฉิสฺสามิ, สเจ เม น พฺยากริสฺสสิ, จิตฺตํ วา เต ขิปิสฺสามิ, หทยํ วา เต ผาเลสฺสามิ, ปาเทสุ วา คเหตฺวา ปารคงฺคาย ขิปิสฺสามีติฯ น ขฺวาหํ ตํ อาวุโส ปสฺสามิ สเทวเก โลเก สมารเก สพฺรหฺมเก สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย, โย เม จิตฺตํ วา ขิเปยฺย หทยํ วา ผาเลยฺย ปาเทสุ วา คเหตฺวา ปารคงฺคาย ขิเปยฺยฯ อปิจ ตฺวํ อาวุโส ปุจฺฉ ยทา กงฺขสีติฯ

โก โส ภควานาม, โย มม ภวนํ ปวิโฏฺฐติ อาหฯ

น ตฺวํ อาวุโส ชานาสิ ภควนฺตํ อมฺหากํ สตฺถารํ, โย ตุสิตภวเน ฐิโต ปญฺจมหาวิโลกิตํ วิโลเกตฺวาติอาทินา นเยน ยาว ทมฺมจกฺกปวตฺตนา กเถนฺตา ปฏิสนฺธิอาทีสุ ทฺวตฺตึสปุพฺพนิมิตฺตานิ วตฺวา อิมานิปิ ตฺวํ อาวุโส อจฺฉริยานิ นาทฺทสาติ โจเทสุํฯ

ปสฺสถ ทานิ ตุมฺหากํ วา สตฺถา มหานุภาโว, อหํ วาติ ทกฺขิณปาเทน สฏฺฐิโยชนมตฺตํ เกลาสปพฺพตกูฏํ อกฺกมิฯ

ยํ นูนาหํ เกนจิ อเชยฺยํ ทุสฺสาวุธํ มุเญฺจยฺยนฺติฯ

อิทํ การณํ เมตฺตาวิหารยุโตฺต สมโณ, หนฺท นํ โรเสตฺวา เมตฺตาย วิโยเชมีติ อิมินา สมฺพเนฺธเนตํ วุตฺตํ, อถ โข อาฬวโก ยกฺโข เยน ภควา…เป.… นิกฺขม สมณาติฯ

‘‘สุพฺพโจ วตายํ สมโณ เอกวจเนเนว นิกฺขโนฺต, เอวํ นาม นิกฺขเมตุํ สุขํ สมณํ อการเณเนวาหํ สกลรตฺตึ ยุเทฺธน อพฺภุยฺยาสินฺติ มุทุจิโตฺต หุตฺวา ปุน จิเนฺตสิ –

สุพฺพโจ อยํ สมโณ นิกฺขมาติ วุโตฺต นิกฺขมติฯ ปวิสาติ วุโตฺต ปวิสติฯ ยํนูนาหํ อิมํ สมณํ เอวเมว สกลรตฺตึ กิลเมตฺวา ปาเท คเหตฺวา ปารคงฺคาย ขิเปยฺยนฺติ ปาปกํ จิตฺตํ อุปฺปาเทตฺวา จตุตฺถวารํ อาห นิกฺขม สมณาติฯ

กึ สูธ วิตฺตํ ปุริสสฺส เสฏฺฐํ,
กึสุ สุจิณฺณํ สุขมาวหาติ;
กึสุ หเว สาทุตรํ รสานํ,
กถํ ชีวึ ชีวิตมาหุ เสฏฺฐนฺติ;

สทฺธีธ วิตฺตํ ปุริสสฺส เสฏฺฐํ,

ธโมฺม สุจิโณฺณ สุขมาวหาติ;
สจฺจํ หเว สาทุตรํ รสานํ,
ปญฺญาชีวึ ชีวิตมาหุ เสฏฺฐนฺติฯ

สโทฺธ สีเลน สมฺปโนฺน,
ยโส โภคสมปฺปิโต;
ยํ ยํ ปเทสํ ภชติ,
ตตฺถ ตเตฺถว ปูชิโตติ วจนโต –

สเจฺจน วาเจนุทกมฺปิ ธาวติ,
วิสมฺปิ สเจฺจน หนนฺติ ปณฺฑิตา;
สเจฺจน เทโว ถนยํ ปวสฺสติ,
สเจฺจ ฐิตา นิพฺพุตึ ปตฺถยนฺติฯ

เยเกจิเม อตฺถิ รสา ปถพฺยา,
สจฺจํ เตสํ สาทุตรํ รสานํ;
สเจฺจ ฐิตา สมณพฺราหฺมณา จ,
ตรนฺติ ชาติมรณสฺส ปารนฺติฯ

กถํสุ ตรติ โอฆํ, กถํสุ ตรติ อณฺณวํ;
กถํสุ ทุกฺขมเจฺจติ, กถํสุ ปริสุชฺฌติฯ

สทฺธาย ตรติ โอฆํ, อปฺปมาเทน อณฺณวํ;
วีริเยน ทุกฺขมเจฺจติ, ปญฺญาย ปริสุชฺฌติฯ

กถํสุ ลภเต ปญฺญํ, กถํสุ วินฺทเต ธนํ;
กถํสุ กิตฺตึ ปโปฺปติ, กถํ มิตฺตานิ คนฺถติ;
อสฺมา โลกา ปรํ โลกํ, กถํ เปจฺจ น โสจตีติ–

สทฺทหาโน อรหตํ, ธมฺมํ นิพฺพานปตฺติยา;
สุสฺสูสํ ลภเต ปญฺญํ, อปฺปมโตฺต วิจกฺขโณฯ

ปติรูปการี ธุรวา, อุฏฺฐาตา วินฺทเต ธนํ;
สเจฺจน กิตฺตึ ปโปฺปติ, ททํ มิตฺตานิ คนฺถติฯ

อสฺมา โลโก ปรํ โลกํ, เอวํ เปจฺจ น โสจติฯ

ยเสฺสเต จตุโร ธมฺมา,
สทฺธสฺส ฆรเมสิโน;
สจฺจํ ทโมฺม ธิติ จาโค,
ส เว เปจฺจ น โสจติ;

อิงฺฆ อเญฺญปิ ปุจฺฉสฺสุ,
ปุถู สมณพฺราหฺมเณ;

ยทิ สจฺจา ธมฺมา จาคา,
ขนฺตฺยา ภิโยฺยธ วิชฺฌติฯ

กถํ นุ ทานิ ปุเจฺฉยฺยํ, ปุถู สมณพฺราหฺมเณ;
โยหํ อชฺช ปชานามิ, โย อโตฺถ สมฺปรายิโกฯ

อตฺถาย วต เม พุโทฺธ, วาสายาฬวิมาคมา;
โยหํ อชฺช ปชานามิ, ยตฺถ ทินฺนํ มหปฺผลํฯ

โส อหํ วิจริสฺสามิ, คามา คามํ ปุรา ปุรํ;
นมสฺสมาโน สมฺพุทฺธํ, ธมฺมสฺส จ สุธมฺมตํฯ

อิมํ กุมารํ สตปุญฺญลกฺขณํ,
สพฺพงฺคุเปตํ ปริปุณฺณพฺยญฺชนํ;
อุทคฺคจิโตฺต สุมโน ททามิ เต,
ปฏิคฺคห โลกหิตาย จกฺขุมาติฯ

ทีฆายุโก โหตุ อยํ กุมาโร,
ตุวญฺจ ยกฺข สุขิโต ภวาหิ;
อพฺยาธิตา โลกหิตาย ติฏฺฐถ;
อยํ กุมาโร สรณมุเปติ พุทฺธํ…เป…. ธมฺมํ…เป…. สงฺฆํฯ

มหาวคฺคสํยุตฺต อฏฺฐกถา

เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา สาริปุโตฺต มคเธสุ วิหรติ นาลกคามเก อาพาธิโก ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโนฯ จุโนฺท จ สมณุเทฺทโส อายสฺมโต สาริปุตฺตสฺส อุปฏฺฐาโก โหติฯ

อถ โข อายสฺมา สาริปุโตฺต เตเนว อาพาเธน ปรินิพฺพายิฯ อถ โข จุโนฺท สมณุเทฺทโส อายสฺมโต สาริปุตฺตสฺส ปตฺตจีวรมาทาย เยน สาวตฺถิ เชตวนํ อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราโม, เยนา ยสฺมา อานโนฺท เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ, เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข จุโนฺท สมณุเทฺทโส อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจ ‘‘อายสฺมา ภเนฺต สาริปุโตฺต ปรินิพฺพุโต, อิทมสฺส ปตฺตจีวร’’นฺติฯ อตฺถิ โข อิทํ อาวุโส จุนฺท กถา ปาภตํ ภควนฺตํ ทสฺสนาย, อายามาวุโส จุนฺท, เยน ภควา เตนุปสงฺกมิสฺสาม, อุปสงฺกมิตฺวา ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสฺสามาติฯ ‘‘เอวํ ภเนฺต’’ติ โข จุโนฺท สมณุเทฺทโส อายสฺมโต อานนฺทสฺส ปจฺจโสฺสสิฯ

พุทฺธา นุ โข ปฐมํ ปรินิพฺพายนฺติ, อุทาหุ อคฺคสาวกาติฯ

อนุชานาตุ เม ภเนฺต ภควา, อนุชานาตุ สุคโตฯ ปรินิพฺพาน กาโล เม, โอสฺสโฏฺฐ เม อายุสงฺขาโรติฯ

กตฺถ ปรินิพฺพายิสฺสสิ สาริปุตฺตาติฯ

อตฺถิ ภนฺเต มคเธสุ นาลกคาเม ชาโตวรโก, ตตฺถาหํ ปรินิพฺพายิสฺสามีติฯ

ยสฺส ทานิ ตฺวํ สาริปุตฺต กาลํ มญฺญสิ, อิทานิ ปน เต เชฏฺฐกนิฏฺฐ ภาติกานํ ตาทิสสฺส ภิกฺขุโน ทสฺสนํ ทุลฺลภํ ภวิสฺสติ, เทเสหิ เนสํ ธมฺมนฺติ อาหฯ

อถโข อายสฺมา จ อานโนฺท จุโนฺท จ สมณุเทฺทโส เยน ภควา เตนุปสงฺกมิํสุ, อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิํสุ, เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข อายสฺมา อานโนฺท ภควนฺตํ เอตทโวจ ‘‘อยํ ภนฺเต จุโนฺท สมณุเทฺทโส ‘เอวมาห อายสฺมา ภนฺเต สาริปุโตฺต ปรินิพฺพุโต, อิทมสฺส ปตฺตจีวร’นฺติฯ อปิจ เม ภนฺเต ‘มธุรก ชาโต วิย กาโย, ทิสาปิ เม น ปกฺขายนฺติ, ธมฺมาปิ มํ นปฺปฏิภนฺติ อายสฺมา สาริปุโตฺต ปรินิพฺพุโต’ติ’’ สุตฺวา–

อปฺปเกนปิ เมธาวี, ปาภเตน วิจกฺขโณ;
สมุฎฺฐาเปติ อตฺตานํ, อณุํ อคฺคิํว สนฺธมนฺติฯ

โย ปพฺพชี ชาติสตานิ ปญฺจ,
ปหาย กามานิ มโนรมานิ;
ตํวีตราคํ สุสมาหิตินฺทฺริยํ;
ปรินิพฺพุตํ วนฺทถ สาริปุตฺตํฯ

ขนฺติพโล ปถวิสโม น กุปฺปติ,
นจาปิ จิตฺตสฺส วเสน วตฺตติ;
อนุกมฺปโก การุณิโก จ นิพฺพุโต,
ปรินิพฺพุตํ วนฺทถ สาริปุตฺตํฯ

จณฺฑาลปุโตฺต ยถา นครํ ปวิโฏฺฐ,
นีจมโน จรติ กโฬปิหโตฺถ;
ตถา อยํ วิหรติ สาริปุโตฺต,
ปรินิพฺพุตํ วนฺทถ สาริปุตฺตํฯ

อุสโภ ยถา ฉินฺนวิสาณโก,
อเหฎฺฐยโนฺต จรติ ปุรนฺตเร วเน;
ตถา อยํ วิหรติ สาริปุโตฺต;
ปรินิพฺพุตํ วนฺทถ สาริปุตฺตนฺติฯ

อปิจ เม ภนฺเต มธุรกชาโต วิย กาโยฯ

กิํ นุโข เต อานนฺท สาริปุโตฺต สีลกฺขนฺธํ วา อาทาย ปรินิพฺพุโต, สมาธิกฺขนฺธํ วา อาทาย ปรินิพฺพุโต, ปญฺญากฺขนฺธํ วา อาทาย ปรินิพฺพุโต, วิมุตฺติกฺขนฺธํ วา อาทาย ปรินิพฺพุโต, วิมุตฺติ ญาณทสฺสนกฺขนฺธํ วา อาทาย ปรินิพฺพุโตติฯ

นนุ ตํ อานนฺท มยา ปฏิกเจฺจว อกฺขาตํ สเพฺพหิ ปิเยหิ มนา เปหิ นานาภาโว วินาภาโว อญฺญถาภาโว, ตํ กุเตฺตฺถ อานนฺท ลพฺภา ‘‘ยํ ตํ ชาตํ ภูตํ สงฺขตํ ปโลกธมฺมํ, ตํ วต มาปลุชฺชี’’ติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ

ทสกนิเทฺทส

ตตฺถ กตมํ ตถาคตสฺส ฐานญฺจ ฐานโต อฏฺฐานญฺจ อฏฺฐานโต ยถาภูตํ ญาณํฯ อิธ ตถาคโต ‘‘อฏฺฐานเมตํ อนวกาโส ยํ ทิฏฺฐิสมฺปนฺโน ปุคฺคโล กญฺจิ สงฺขารํ นิจฺจโต อุปคจฺเฉยฺย เนตํ ฐานํ วิชฺชตี’’ติ ปชานาติ, ‘‘ฐานญฺจ โข เอตํ วิชฺชติ ยํ ปุถุชฺชโน กญฺจิ สงฺขารํ นิจฺจโต อุปคจฺเฉยฺย ฐานเมตํ วิชฺชตี’’ติ –

กมฺมโต ทฺวารโต เจว;
กปฺปฏฺฐิติยโต ตถา;
ปากสาธารณาทีหิ;
วิญฺญาตพฺโพ วินิจฺฉโยฯ

มยา ภนฺเต อุปฺปนฺโน โจโร น สกฺกา ปฏิพาหิตุํ, สโงฺฆ ปรสมุทฺทํ คจฺฉตุ, อหํ สมุทฺทารกฺขํ กริสฺสามีติฯ

อาวุโส มหาโสณ อภิรุห มหาอุลุมฺปนฺติฯ

นาหํ ภนฺเต ตุเมฺหสุ อคจฺฉนฺเตสุ คมิสฺสามีติ ยาวตติยํ กเถตฺวาปิ เถรํ อาโรเปตุํ อสกฺกนฺตา นิวตฺติํสุฯ

เอวรูปสฺส นาม ลาภคฺคยสคฺคปฺปตฺตสฺส สรีรธาตุนิจยฏฺฐานํ อนาถํ ชาตนฺติ จินฺตยมาโน นิสีทิฯ

ภนฺเต เอตํ ปณฺณขาทกมนุสฺสานํ วสนฏฺฐานํ, ธูโม ปญฺญายติ, อหํ ปุรโต คมิสฺสามีติ เถรํ วนฺทิตฺวา อตฺตโน ภวนํ อคมาสิฯ เถโร สพฺพมฺปิ ภยกาลํ ปณฺณขาทกมนุเสฺส นิสฺสาย วสิฯ

อาวุโส มหาโสณ ภิกฺขาหาโร ปญฺญายตีติ วตฺวา ปตฺตจีวรํ อาโรเปตฺวา จีวรํ ปารุปิตฺวา ปตฺตํ นีหริตฺวา อฏฺฐาสิฯ

มหาโสณเตฺถโร ปญฺจภิกฺขุสตปริวาโร มณฺฑลารามวิหารํ ปโตฺต, เอเกโก นวหตฺถสาฏเกน สทฺธิํ เอเกกกหาปณคฺฆนกํ ปิณฺฑปาตํ เทตูติ มนุเสฺส อโวจุํฯ

อนายตเน นฏฺฐานํ อตฺตภาวานํ ปมาณํ นตฺถิ, พุทฺธานํ อุปฏฺฐานํ กริสฺสามีติ เจติยงฺคณํ คนฺตฺวา อปฺปหริตํ กโรติฯ

มยํ ตาว มหลฺลกา, อิทํ นาม ภวิสฺสตีติ น สกฺกา ชานิตุํ, ตุเมฺห อตฺตานํ รเกฺขยฺยาสีติฯ

กหํ วตฺตพฺพกนิโคฺรธเตฺถโร, กหํ วตฺตพฺพกนิโคฺรธเตฺถโรติ ปุจฺฉิตฺวา ตสฺส สนฺติกํ อคมํสุฯ

กิํ เถโร ปิยายตีติฯ

กีทิโส เถโรติฯ

ธมฺมสกฎสฺส อโกฺข ภิชฺชติ อโกฺข ภิชฺชตีติ ปริเทวมาโน วิจริฯ

๘. สมฺมปฺปธานวิภงฺค

๑. สุตฺตนฺตภาชนียวณฺณนา

จตฺตาโรเม อาวุโส สมฺมปฺปธานาฯ กตเม จตฺตาโรฯ อิธาวุโส ภิกฺขุ อนุปฺปนฺนา เม ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อุปฺปชฺชมานา อนตฺถาย สํวเตฺตยฺยุนฺติ อาตปฺปํ กโรติ, อุปฺปนฺนา เม ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อปฺปหียมานา อนตฺถาย สํวเตฺตยฺยุนฺติ อาตปฺปํ กโรติ, อนุปฺปนฺนา เม กุสลา ธมฺมา อนุปฺปชฺชมานา อนตฺถาย สํวเตฺตยฺยุนฺติ อาตปฺปํ กโรติ, อนุปฺปนฺนา เม กุสลา ธมฺมา อนุปฺปชฺชมานา อนตฺถาย สํวเตฺตยฺยุนฺติ อาตปฺปํ กโรติ, อุปฺปนฺนา เม กุสลา ธมฺมา นิรุชฺฌมานา อนตฺถาย สํวเตฺตยฺยุนฺติ อาตปฺปํ กโรตีติฯ

อุปชฺฌาโย เม อติวิย ปสนฺนจิโตฺต วนฺทติ, กึ นุ โข ปุปฺผานิ ลภิตฺวา ปูชํ กเรยฺยาสีติ จิเนฺตสิฯ

‘‘กทา อาคโตสีติ ปุจฺฉิ’’

ตฺวํ อเมฺห อุจฺจากุลาติ สลฺลเกฺขสิฯ

๑๖. ญาณวิภงฺค

๑๐. ทสกนิเทฺทสวณฺณนา

เอกิสฺสา โลกธาตุยา

อฎฺฐานเมตํ อนวกาโส ยํ เอกิสฺสา โลกธาตุยา เทฺว อรหโนฺต สมฺมาสมฺพุทฺธา อปุพฺพํ อจริมํ อุปฺปเชฺชยฺยุํ, เนตํ ฐานํ วิชฺชตีติ ปชานาติฯ

อชฺช สตฺถา ปรินิพฺพายติ, อชฺช สาสนํ โอสกฺกติ, ปจฺฉิมทสฺสนํ ทานิ อิทํ อมฺหากนฺติ ทสพลสฺส ปรินิพฺพุตทิวสโต มหนฺตตรํ การุญฺญํ กริสฺสนฺติฯ

เอกปุคฺคโล ภิกฺขเว โลเก อุปฺปชฺชมาโน อุปฺปชฺชติ อจฺฉริยมนุโสฺส, กตโม เอกปุคฺคโล ตถาคโต ภิกฺขเว อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธติฯ

ฌานวิภงฺค

สุตฺตนฺตภาชนีย

อภิกฺกเนฺต ปฎิกฺกเนฺต สมฺปชานการี โหติฯ

สโต สมฺปชาโน อภิกฺกมติ,
สโต สมฺปชาโน ปฎิกฺกมตีติ วุตฺตํฯ

กินฺนู เม เอตฺถ คเตน อโตฺถ อตฺถิ นตฺถีติ อตฺถานตฺถํ ปริคฺคเหตฺวา อตฺถปริคฺคณฺหนํ สาตฺถกสมฺปชญฺญํฯ

อามิสโตปิ วฑฺฒิ อโตฺถเยว, ตํ นิสฺสาย พฺรหฺมจริยา นุคฺคหาย ปฏิปนฺนตฺตาติ วทนฺติฯ

มยา ปพฺพชิตทิวสโต ปฏฺฐาย ภิกฺขุนา สทฺธึ เทฺวกถา นาม นกถิตปุพฺพา, อญฺญสฺมิํ ทิวเส อุปริวิเสสํ นิพฺพเตฺตสฺสามีติ จิเนฺตตฺวา ‘‘กึ ภเนฺต’’ติ ปฏิวจนํ อทาสิฯ

ภเนฺต เอเต มนุสฺสา ตุมฺหากํ กิํโหนฺติ, มาติปกฺขโต สมฺพนฺธา ปิติปกฺขโตติฯ

อาวุโสยํ มาตาปิตูหิปิ ทุกฺกรํ, ตํ เอเต มนุสฺสา อมฺหากํ กโรนฺติ, ปตฺตจีวรมฺปิ โน เอเตสํ สนฺตกเมว, เอเตสํ อานุภาเวน เนว ภเย ภยํ น ฉาตเก ฉาตกํ ชานาม, เอทิสานาม อมฺหากํ อุปการิโน นตฺถีติ เตสํ คุเณ กเถโนฺต คจฺฉติฯ

กมฺมฏฺฐานํ นาม อตฺถีติปิ สญฺญํ อกตฺวา คามํ ปิณฺฑาย ปวิสิตฺวา อนนุโลมิเกน คิหิสํสเคฺคน สํสโฏฺฐ จริตฺวา จ ภุญฺชิตฺวา จ ตุโจฺฉ นิกฺขมติฯ

อาวุโส ตุเมฺห น อิณฏฺฏา น ภยฏฺฏา น อาชีวิกา ปกตา ปพฺพชิตา, ทุกฺขา มุจฺจิตุกามา ปเนตฺถ ปพฺพชิตาฯ ตสฺมา คมเน อุปฺปนฺนกิเลสํ คมเนเยว นิคณฺหถฯ ฐาเน, นิสชฺชาย, สยเน อุปฺปนฺนกิเลสํ สยเนเยว นิคฺคณฺหถาติฯ

อยํ ภิกฺขุ ตุยฺหํ อุปฺปนฺนํ วิตกฺกํ ชานาติ, อนนุจฺฉวิกํ เต เอตนฺติ อตฺตานํ ปฏิโจเทตฺวา วิปสฺสนํ วเฑฺฒตฺวา อริยภูมิํ โอกฺกมติฯ

อยํ เถโร ปุนปฺปุนํ นิวตฺติตฺวา คจฺฉติ, กึ นุโข มคฺคมูโฬฺห อุทาหุ กิญฺจิ ปมุโฏฺฐติ สมุลฺลปนฺติฯ

กินฺนู โข เอเต อเมฺหเหว สทฺธึ น สลฺลปนฺติ อุทาหุ อญฺญ มญฺญมฺปิ, ยทิ อญฺญมญฺญมฺปิ น สลฺลปนฺติ, อทฺธา วิวาทชาตา ภวิสฺสนฺติฯ

อญฺญํ อุปฺปชฺชเต จิตฺตํ, อญฺญํ จิตฺตํ นิรุชฺฌติ;
อวีจิ มนุสมฺพโนฺธ, นที โสโตว วตฺตติฯ

อาโลกิเต วิโลกิเต สมฺปชานการี โหติฯ

สเจ ภิกฺขเว นนฺทสฺส ปุรตฺถิมา ทิสา อาโลเกตพฺพา โหติ, สพฺพํ เจตสา สมนฺนาหริตฺวา นโนฺท ปุรตฺถิมํ ทิสํ อาโลเกติ ‘เอวํ เม ปุรตฺถิมํ ทิสํ อาโลกยโต นาภิชฺฌา โทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสวิสฺสนฺตี’ติฯ อิติห สาตฺถก สมฺปชาโน โหติฯ สเจ ภิกฺขเว นนฺทสฺส ปจฺฉิมา ทิสา, อุตฺตรา ทิสา, ทกฺขิณา ทิสา, อุทฺธํ, อโธ, อนุทิสา อนุวิโลเกตพฺพา โหติ, สพฺพํ เจตสา สมนฺนาหริตฺวา นโนฺท อนุทิสํ อนุวิโลเกติ ‘เอวํ เม อนุทิสํ อนุวิโลกยโต…เป. … สมฺปชาโน โหตีติ…ฯ

ภวงฺคา วชฺชนเญฺจว, ทสฺสนํ สมฺปฏิจฺฉนํ;
สนฺตีรณํ โวฏฺฐพฺพนํ, ชวนํ ภวติ สตฺตมํฯ

สมิญฺชิเต ปสาริเต สมฺปชานการี โหติฯ

สมิญฺชิเต ปหาริเตติ ปพฺพานํ สมิญฺชน ปสารเณฯ

กสฺมา ภเนฺต สหสา หตฺถํ สมิญฺชิตฺวา ปุน ยถาฐาเน ฐเปตฺวา สณิกํ สมิญฺชิตฺถาติฯ

ยโต ปฏฺฐาย มยา อาวุโส กมฺมฏฺฐานํ มนสิกาตุํ อารโทฺธ, น เม กมฺมฏฺฐานํ มุญฺชิตฺวา หโตฺถ สมิญฺชิตปุโพฺพ, อิทานิ ปน เม ตุเมฺหหิ สทฺธิํ กถยมาเนน กมฺมฏฺฐานํ มุญฺจิตฺวา สมิญฺชิโต, ตสฺมา ปุน ยถา ฐาเน ฐเปตฺวา สมิเญฺชสินฺติฯ

สาธุ ภเนฺต ภิกฺขุนา นาม เอวรูเปน ภวิตพฺพนฺติฯ

สงฺฆาฏิปตฺตจีวรธารเณ สมฺปชานการี โหติฯ

ปุคฺคลปญฺญตฺติอฏฺฐกถา

เอกกนิเทฺทส

กตโม จ ปุคฺคโล สมยวิมุโตฺต, อิเธกโจฺจ ปุคฺคโล กาเลน กาลํ สมเยน สมยํ อฏฺฐ วิโมเกฺข กาเยน ผุสิตฺวา วิหรติ, ปญฺญาย จสฺส ทิสฺวา เอกเจฺจ อาสวา ปริกฺขีณา โหนฺติฯ อยํ วุจฺจติ ปุคฺคโล สมยวิมุโตฺตฯ

อสมยวิมุตฺต

กตโม จ ปุคฺคโล อสมยวิมุโตฺต, อิเธกโจฺจ ปุคฺคโล นเหว โข กาเลน กาลํ สมเยน สมยํ อฏฺฐวิโมเกฺข กาเยน ผุสิตฺวา วิหรติ, ปญฺญาย จสฺส ทิสฺวา อาสวา ปริกฺขีณา โหนฺติฯ อยํ วุจฺจติ ปุคฺคโล อสมยวิมุโตฺตฯ สเพฺพปิ อริย ปุคฺคลา อริเย วิโมเกฺข อสมยวิมุตฺตาฯ

กุปฺปากุปฺปนิเทฺทส

กตโม จ ปุคฺคโล กุปฺปธโมฺม, อิเธกโจฺจ ปุคฺคโล ลาภี โหติ รูปสหคตานํ วา อรูปสหคตานํ วา สมาปตฺตีนํ, โส จ โข น นิกามลาภี โหติ น อกิจฺฉลาภี น อกสิร ลาภี, น ยตฺถิจฺฉกํ ยทิจฺฉกํ ยาวติจฺฉกํ สมาปชฺชติปิ วุฏฺฐาติปิ, ฐานํ โข ปเนตํ วิชฺฌติ, ยํ ตสฺส ปุคฺคลสฺส ปมาทมาคมฺม ตา สมาปตฺติโย กุเปฺปยฺยุํฯ อยํ วุจฺจติ ปุคฺคโล กุปฺปธโมฺมฯ

สตฺตกฺขตฺตุปรม โสตาปนฺน

กตโม จ ปุคฺคโล สตฺตกฺขตฺตุปรโม, อิเธกโจฺจ ปุคฺคโล ติณฺณํ สํโยชนานํ ปริกฺขยา โสตาปโนฺน โหติ อวินิปาต ธโมฺม นิยโต สโมฺพธิปรายโณ, โส สตฺตกฺขตฺตุํ เทเว จ มานุเส จ สนฺธาวิตฺวา สํสริตฺวา ทุกฺขสฺสนฺตํ กโรติ, อยํ วุจฺจติ ปุคฺคโล สตฺตกฺขตฺตุปรโมฯ

โสตาปนฺน อธิปฺปายฺย

โสโต โสโตติ หิทํ สาริปุตฺต วุจฺจติ, กตโม นุโข สาริปุตฺต โสโตติฯ อยเมว หิ ภเนฺต อริโย อฏฺฐงฺคิโก มโคฺค โสโตฯ เสยฺยถิทํ, สมฺมาทิฏฺฐิ…เป…. สมฺมาสมาธีติฯ โสตาปโนฺน

โสตาปโนฺนติ หิทํ สาริปุตฺต วุจฺจติ, กตโม นุโข สาริปุตฺต โสตาปโนฺนติฯ โย หิ ภเนฺต อิมินา อริเยน อฏฺฐงฺคิเกน มเคฺคน สมนฺนาคโต, อยํ วุจฺจติ โสตาปโนฺน, สฺวายํ อายสฺมา เอวํนาโม เอวํโคโตฺต อิติ วาติ, อิติวา…ฯ

โกลํ โกล โสตาปนฺน

กตโม จ ปุคฺคโล โกลํ โกโลฯ อิเธกโจฺจ ปุคฺคโล ติณฺณํ สํโยชนานํ ปริกฺขยา โสตาปโนฺน โหติ อวินิปาตธโมฺม นิยโต สโมฺพธิปรายโณ, โส เทฺว วา ตีณิ วา กุลานิ สนฺธาวิตฺวา สํสริตฺวา ทุกฺขสฺสนฺตํ กโรติ, อยํ วุจฺจติ โกลํ โกโลฯ

เอกพีชี โสตาปนฺน

กตโม จ ปุคฺคโล เอกพีชี, อิเธกโจฺจ ปุคฺคโล ติณฺณํ สํโยชนานํ ปริกฺขยา โสตาปโนฺน โหติ อวินิปาตธโมฺม นิยโต สโมฺพธิปรายโณ, โส เอกํเยว มานุสกํ ภวํ นิพฺพเตฺตตฺวา ทุกฺขสฺสนฺตํ กโรติ, อยํ วุจฺจติ ปุคฺคโล เอกพีชีฯ

สกทาคามินิเทฺทส

กตโม จ ปุคฺคโล สกทาคามี, อิเธ กโจฺจ ปุคฺคโล ติณฺณํ สํโยชนานํ ปริกฺขยา ราคโทสโมหานํ ตนุตฺตา สกทาคามี โหติ สกิเทว อิมํ โลกํ อาคนฺตฺวา ทุกฺขสฺสนฺตํ กโรติฯ อยํ วุจฺจติ ปุคฺคโล สกทาคามีฯ